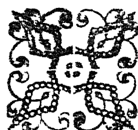
భిక్షుకః

రచయిత:

శ్రీ కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.

ప్రకాశకులు:

కాళహస్తి తమ్మారావ్ అండ్ సన్సు,

ప్రింటర్సు, పబ్లిషర్సు, అండు బుక్సెల్లర్సు, రాజమండ్రి.

మొదటికూర్పు

1000 ప్రతులు.

కాళహస్తి తమ్మారావు అండ్ సన్సు వారి
స్వకీయ శ్రీ రాజేశ్వర్‌ప్రెస్‌నందు ముద్రింపఁబడియె,
రాజమహేంద్రవరం—1945.

మూల్యం
14 అణాలు.

గోవిందపురగ్రామమంతయు నల్లకల్లోలముగ నున్నది. ఎవరిముఖమును జూచినను విషాదచ్ఛాయలే. జమీందారు గారి గుమాస్తా భూమిశిస్తు వసూలుచేయుటకై వచ్చి యుండుటయే యందులకు హేతువు. ఈమారు యువరాజు మనోహరుడుకూడ వెంట వచ్చియుండెను. గ్రామములోనున్న యొకగృహము ప్రత్యేకముగా పరిశుభ్రముచేయబడి యువరాజునకును పరివారమునకు నొసంగబడెను

నాటిసాయంకాలము మనోహరుడు రాజకార్యముల నుండి విముక్తుడై విహారార్థమై బయలుదేరి గ్రామముదాటి తూర్పువైపుగా నడచి పోవుచుండెను. పంటకాలువ గట్టుమీదుగా నడచుచు నిరుప్రక్కలగల పంటచేలలో వేయబడిన పునాసపైరుల సొబగును చూచుచు గ్రామపుపొలిమేరదాటి పోయి యొకమెత్తని యిసుకతోనున్న ప్రదేశమున గూర్చుండి ప్రకృతిశోభను దిలకించుచుండెను.

ఆకస్మికముగ దూర్పుదిశ మేఘాచ్ఛన్నమై క్షణమాత్రములో నాకసమంతయు నావరించి గర్జింపసాగెను. మనోహరుడు వర్షహేతువును శంకించి విడిదికి బయలుదేరుటయే తడవుగ సన్నతుప్పర ప్రారంభమై విజృంభించెను. మనోహరు డెంతసత్వరముగ గమనమును సాగించుచున్నను వర్షపాతమును దప్పించుకొనలేకపోయెను.

ఆ వర్షమునకు బట్టలు సగమునకుపైగా తడిసియుండుటచే గ్రామములో. బ్రవేశించుటయే తడవుగ నొక పూరింటిలో తాత్కాలికముగ బ్రవేశింపఁబోవ నిర్వురుస్త్రీలు వాకిటిలో నొకరికొకరెదురై సంభాషించుకొనుచుండిరి. వారిలో నొకతె మధ్యవయస్సు దాటియుండెను. రెండవయామె నవయౌవనవతి సింహద్వారములో నిలువఁబడివీధివైపుఁ జూచుచు [illegible]చున్న యాసుందరి మనోహరుని వీక్షించెను. ఇర్వురీక్షణము లన్యోన్యమిశ్రితములయ్యెనని వేరుగ చెప్ప నక్కరలేదు. పరపురుష సంపర్శనమున సిగ్గుబడి యాచక్కని బొమ్మ లోనికేగెను.

మనోహరుడు నిలువబడి యాప్రౌఢయువతితో సవినయముగ,

“క్షమింపవలయును. అడుగకుండ బ్రవేశించినందులకు సంశయింపవలదు. వర్షము వెలిసినతరువాత వెడలి పోయెదను”

లోపలికిపోయిన సుందరికామె తల్లి. వయస్సున కరువదవ సంవత్సరము సమీపించుచుండెను.

మనోహరు నామె పూర్వమే వీక్షించియుండుటచే గుర్తించి భక్తిశ్రద్ధలతో లోనికాహ్వానించి

“నాయనా! రమ్ము. వర్షము వెలిసినపిదపపోవచ్చును.”

అని పల్కుచు నొకచాపను లోపలపరచెను. మనోహరుడుదానిపైకూర్చుండి నలుప్రక్కల వీక్షించుచుండెను.

అతనికన్నులు దేనినో వెదకుచున్నవి. అంకురించి వికాసత నందుచున్న తారుణ్యదశచే ప్రకాశించుచున్న యీ చక్కదనాలకుప్పయొక్క మనోహరాకృతి ప్రథమవీక్షణముననే మనోహరునకు మనోహర కారణమయ్యెను. ఆమెపేరు కమల. పేరునకుతగిన రూపము, రూపమునకు తగిన గుణములు నామె యందు స్థిరపడెను.

కమలయు మనోహరుని స్వరూపముచే నాకర్షితయై లోపలికేగి తలుపుచాటుననుండి తొంగితొంగి చూచుచుండెను. తల్లి లోపలికేగి యువరాజునకు పాదముల కడిగికొనుటకై నీరము తేబోయెను. తత్సమయమున కమల యీవలకువచ్చుట సంభవించెను. తత్కారణమున కమలామనోహరులు పరస్పరవీక్షణ ప్రసారముచే సౌందర్యసుధాపానముం జేయ నారంభించిరి. ఇంతలో తల్లి జలపాత్రను దెచ్చి ముందుంచుటచే వారిచూపులు వెనుకకు మరలిపోయెను. తన నేత్రావధానమునకును పిశునరూపమున ప్రకటితమొనర్చుకొనుచున్న భావములకు నాటంకమువచ్చుటచే జేయునదిలేక యువరాజు పాదప్రక్షాళనమాచరించుకొని చాపపై గూర్చుండి పొద్దుగడచుటకై కమల తల్లితో నిట్లు ప్రసంగముల కారంభించెను.

మనో:—మీకు కుమారులుండిరా?

తల్లి:—లేరు. ఒక్కకుమార్తెకలదు. ఆబిడ్డయే నా సర్వస్వమై యున్నది.

మనో :—జీవనాధారమునకు మార్గమేమి?

తల్లి :—ఇదివరకెట్లో ఇకముందు నంతియే.

మనో :—ఆ మార్గమేమో తెలిసికొనగోరుచున్నాను.

తల్లి :—కమలతండ్రి చనిపోయినప్పటినుండియు భగవానుడే రక్షకుడు. ఒక యకరము భూమి కలదు. దానిపై నలుబదిరూపాయిలు రాబడి వచ్చును. అంతకన్న వేరాధారము లేదు. శరీరకష్టముకూడ కొంచెము సహకారమగుచుండును. కలిగిననాడు తినుట లేనినాడు పరుండుట. ఇదే మాదినచర్య.

మనో :— మీ కుమార్తెకు వివాహమైనదా? వయస్సెంత?

తల్లి :—పదునైదవసంవత్సరము ప్రవేశించినది. ఇంకను వివాహము కాలేదు.

మనో :—తగినవరుని విచారింపుడు. పెద్దలగు మీ జీవితముకూడ కూతురు, అల్లుని చేతులలోనే దాటవలయును గదా! అందుల కనుకూలముగ వరాన్వేషణము జేయుట మంచిది.

తల్లి :—నాయనా! నామాటకేమి! గుణవతియగు నాబిడ్డకు తగినభర్త లభించిన చాలును. నాకు భగవానుడే యాధారము. ఇంతకును ధనహీనులమగు మాకు తగినసంబంధ మెట్లుదొరకును? నిరుపేదల జీవితములు నిరర్థకములు

మనో:—ఇట్టి చక్కనికన్యనిచ్చినదే కాక వేరుధన మీయవలయునా ?

తల్లి:—ఈకాలములో వరునకు వధువుయొక్క సురూపసుగుణము లక్కరలేదు డబ్బేకావలయును.

దానికే పుస్తె ముడివేయుచున్నాడు.

మనో:—ఏమైనను పెండ్లిచేయక తప్పదుగదా! అందులకై ప్రియత్నించుట మంచిది.

తల్లి:—నాకట్టియాధార మేమున్నది ? ఎవరు ప్రయత్నింతురు ?

వర్షము వెలిసెను. ఆకాశము స్వచ్ఛముగ నున్నది. క్రమక్రమముగ చీకటిలోకము నంతయు నాక్రమించుచుండెను. మనోహరుడు లేచి వృద్ధురాలితో నిట్లనెను.

వర్షము వెలిసినది. నేనువెళ్లి మరియొకమారు వచ్చెదను. మీకుమార్తెకు తగిన సంబంధమును వెదకి తీసికొని వచ్చి పెండ్లిచేయుభారమునాది మీకు దిగులక్కరలేదు.

తల్లి:—కృతార్థురాలను దీనబాంధవులగు మీరిచ్చిన యభయప్రదానమే మాకు ప్రధానాధారము.

మనోహరుడు చిరునవ్వుతో వెడలిపోయెను. ఇంతవరకతని ప్రసంగము నత్యాసక్తితో వినుచున్నకమల తల్లిని సమీపించి అమ్మా! వారెవ్వరు? అని ప్రశ్నించెను.

తల్లి:—నీవు గుర్తించలేదా! మన జమీందారుగారి కుమారుడు మనోహరబాబు. దయగలవాడు. దీనులనుకా

పాడే స్వభావముగల సజ్జనుడు. నీవు లోపలికేగి దీపము వెలిగించి వంటప్రయత్నము జేయుము. వర్షము వెలిసినది.

కమ :—బియ్యము నిన్నటికే తక్కువ. ఈనాడు దేనిని వండవలయును ?

తల్లి :—అట్లయిన నీ దినమంతయు నుపవాసమేనా ?

కమ :—అంతకన్న నేమిచేయవలయును ?

తల్లికన్నులనుండి దుఃఖభాష్పములు బయలుదేరెను. దారిద్ర్యదశం దలంచుకొని బిడ్డనక్కునజేర్చుకొని కడుపెడాకలితో నిద్రించెను. కమలకుమాత్రము నిద్రరాలేదు. అందుల కాకలియే కారణమా ?

౨

మనోహరుడు భుజించి తనశయ్యపై పరుండెనేగాని మాటిమాటికి కమలయొక్క వదనబింబమే మనస్సులో గానవచ్చుచుండెను. మాటిమాటికతని నోటినుండి ఎంత చక్కనిముఖము ? ఎంతవిశాలములైన నేత్రములు ? విధియొక్క సౌందర్యనిర్మాణమునకు సరిహద్దువలెనున్నదే. అంత చక్కని సుందరాంగి నెచ్చటను చూడలేదనువాక్యము లప్రయత్నముగ వెలువడెను.

ఆ యనాఘ్రాత కుసుమమును పరిణయమాడినవాని యదృష్ట మేమనవచ్చును. ఆభాగ్య నా కెట్లుకలుగును? నే నంగీకరించిన నా తండ్రి యంగీకరించునా? పేదయింటి పిల్లలు భాగ్యవంతుల దృష్టిలోనుండుట యసంభవము.

ఇట్టి తలంపులతో నతడా రాత్రియంతయు వేగించెను. ప్రాతఃకాలమునకుముందే లేచి వాయుసేవనమునకై బయలు దేరి సూర్యోదయమునకు తిరిగివచ్చి కాలకృత్యముల దీర్చు కొని కార్యస్థానమున కరుదెంచి యొకబంట్రోతును పిలిచెను. భటుడువచ్చి నమస్కరించి నిలువబడ నతని చేతికి గొంతరొ క్కమిచ్చి యాధనమునకు సరిపడిన బియ్యమును మంచిరక మును పట్టించుకొనిరమ్మని పంపి వెంట నొకపరిచారకుడురాగా నదీస్నానమునకు బయలుదేరెను

నదీస్నానమునకు కమల యింటిముందుగనే పోవల యును. మనోహరు డామె నింకొకమారు చూడవలయునను తలంపుతో సేవకులు సిద్ధమొనర్చిన జలమును వదలి నదీస్నాన మునకని ప్రయాణమయ్యెను. కమల యిల్లొక పూరిగుడిసె యగుటచే నామె యప్రయత్నముగనే కాన్పింపగలదని యతని యభిప్రాయము

మనోహరుడా విధముగ కల్పనాతరంగముల నూగు లాడుచు సేవకునితో నామె యింటిముందునకువచ్చి త్రోవను

బోవుచు నొక్కసారా యింటివంక జూచెను. ఏమిలాభం? ఆశాభంగమైనది. కమల యింటిలోలేదు తిరిగివచ్చునప్పుడైన కానరాకుండునా యను నాసతో నతడు నదీతీరమునకేగెను. ఈ మారతని సంకల్పము నెఱవేఱెను. తోడిబాలికలతోఁగలసి నదిలో స్నానము జేయుచున్న కమలనుజూచి యుప్పొంగిన మనస్సుతో నొకవైపున నిలువబడి యా బాలికామణి సౌందర్యమును నిదానించి చూచుచు నిలుచుండెను. ఎంతచూచిన నతనికి తనివితీర లేదు. ఆమె నెట్లయిన వివాహమాడవలయునను తలంపు దృఢముగ నాటుకొనెను. కమలయు నతనిని మాటిమాటికి జూచుచు తన మనోభావములను ప్రక్కనున్న బాలికలు గమనింతురేమోయను భయమున నచటనుండి తిరిగితిరిగి చూచుచు నింటికేగెను. మనోహరుడామె రూపమునే స్మరింపుచు స్నానమును పూర్తిచేసి వేరువస్త్రములను ధరించి బసకు బయలుదేరెను. సేవకుడు యువరాజు స్నానము చేసి వదలిన వస్త్రముల నుదికి భుజమున నిడుకొని ప్రభువు వెంట వెళ్లెను. కొలదిగడియలకే వారిద్దరు విడిదిజేరిరి.

మనోహరబాబునకీ సమయమున వేరువాంఛ లేమియు లేవు. కమలారూపసుధాపానమునకన్న నతని కెట్టితలంపులును లేవు అతని హృదయమందిరమున కమలావిగ్రహము స్థిరముగ స్థాపనమయ్యెను. ఏ విధముగనైన నామెను పెండ్లాడ స్థిరప్రతిజ్ఞనుబూనెను. ప్రేమమార్గమున నూతనముగ ప్రవేశించిన యాతని యావేశ మంతకంతకు వృద్ధియగుచుండెను.

నదినుండి జలఘటమును చంకనిడుకొని పోవుచున్న డామె దీర్ఘ వేణీబంధము విడివడి పిఱుదల కంటుచుండెను. ఆ సమయ మందుజూచిన దృశ్యము నతడు సర్వదా ధ్యానము చేయు చుండెను.

కమలయు నామె తల్లియు గతిరాత్రి బియ్యము లేక పోవుటచే నుపసించిరి తెల్లవారినది ఇంట బియ్యము లేవు దిన మెటు గడుపవలయును ? ఎంతకాల మీరీతి జరుపవలయునో యెవ్వ రెరుంగుగురు ? ఇంటనున్న రెండుదోసకాయలను కూర గావండి మూతనైచి నదికేగి స్నానముచేసి జలమును గొని వచ్చెను. ఈ లోపుగా తల్లి యొకపూటకైన బియ్యము సంగ్ర హించుకొని రావలయునని బయలుదేరి పరిచయముగల యిం డ్లకేగి ప్రయోజనము లేమి నిరాశతో దిరిగివచ్చెను. తల్లియొ క్క ముఖవైఖరినిజూచి కమల గ్రహించి తడిబట్ట నారవైచుచు అమ్మా! బియ్య మెచ్చటనుదొరక లేదా ? అని యడిగెను. తల్లి కన్నీరుగార్చుచు కుమార్తెను దగ్గరగా దీసికొని బిడ్డా! ఇవి మనకు దుర్దినములు అని వగచెను.

కమ :—ఇప్పు డేమిగతి ?

తల్లి :—నా కేమియును దిగులు లేదు. ఈ కష్టకాల ములో నా కాధారముగనున్న నిన్నుగూర్చియే విచారపడు చుంటిని. బిడ్డా! యుక్తవయస్సునకు వచ్చుచున్న నీకు భోజ నము పెట్టలేని నిర్భాగ్యురాలను. కన్నబిడ్డ కొక పూటయైన

నన్నము పెట్టలేని తల్లియుండేమి ? లేకనేమి ? ఏదోవిధముగ నీ పెండ్లిజేసి చిన్న త్తవారింటికనిపిన నాకే దిగులుండదు.

కమల మాటాడక తలనువంచుకుని తల్లిప్రక్కను కూర్చుండెను. తల్లిబిడ్డలకీ ప్రసంగము జరుగునప్పుడే మనోహరుడు స్నానముచేసి విడిదికివచ్చుచు కమల యింటిముందు గమనమును తగ్గించి యోరగంట నామెం జూచుచు తల్లిమాటలను సావధానము నాలకించెను. అతని హృదయమునకు వారిద్దరి కష్టములు తెలియవచ్చెను.

మనోహరబాబు బియ్యమునకై పంపిన భటుని రాకకెదురుచూచుచుండెను కార్యస్థానములో యువరాజుతోవచ్చిన పన్నులు వసులుచేయు గుమాస్తా వేరొకపనిమీద గతదినమందే గ్రామాంతరమునకేగి యుండుటచే మనోహరబాబొకడే కూర్చుండి యుండెను అంతలో బజారుకు పంపిన భటుడు బియ్యమును పట్టించుకొనివచ్చి కట్టెదనుంచి నిలువబడెను.

భటు:—సర్కార్ బియ్యంనెచ్చటకు గొనిపోవలయును?

మనో:—దీనినిద్దరు సేవకులచే పట్టించుకొనిపోయి యూరు చివర నదికిబోవు దారిలోనున్న యొక నిరుపేదవృద్ధురాలి యింటిలోనుంచి రావలయును.

భటు:—సర్కార్ ! ఆమెపేరేమి?

మనో:—పేరు నాకు తెలియదు ఆయిల్లు నదికిబోవుదారిలో నున్నది. దానిలో తల్లికూతుండ్రిరువురే కలరు. మరికొన్ని

పేదవితంతువుల కుటీరములు కలవు ఈ బియ్యం మా తల్లికిగా తుంద్రకిచ్చి రావలయును.

భటునకర్థముకాలేదు. ఎవ్వరాయని యాలోచించుచుండెను. యునరాజుతో నదికేగిన సేవకుడసాధ్యుడు వయో వృద్ధుడు చాలప్రాచీనుడు. కాని కొంచెము దుష్టస్వభావము కలవాడు. నదీతీరమున కమలా మనోహరులకు జరిగిన పరస్పరవీక్షణముల నతడుచూచి సంశయించెను తిరిగి వచ్చునప్పుడు కమల యింటిముం దతడు చూపిన యభినయమును బాగుగ గమనించియున్నవాడుగాన నీబియ్యం మామె యింటికే యనియు నా సుందరాంగి నితడు ప్రేమించెననియు సులువుగ గ్రహించి యిట్లనెను.

సర్కార్! కమలయొక్క తల్లియా?

మనో:—ఆమె కమల తల్లియో కమలతల్లియో నాకు తెలియదు. గతరాత్రి వర్షములో రాలేక నొక యరగంట కాల మా యింట నిలువబడి చూడగా వారిర్వురును తిండికి లేక మాడుచున్నట్లు వారిమాటలవలన గ్రహించితిని కనుక నీ బియ్యం మా యింటిలో బడవేసి రావలయును.

వృద్ధసేవకుడు మనస్సులో నవ్వుకొనెను. తన హృదయగతాభిప్రాయమును కప్పిపుచ్చుటకు యువరాజీ డొంకతిరుగుడుమార్గము పట్టెనని తలంచెను. కాని యథార్థముగ మనోహరునకు వారిర్వురి పేరులు తెలియవు.

వృద్ధసేవ:—సర్కార్! పాపమా తల్లిబిడ్డలు చాల కష్టములోనున్నారు. తా మిప్పు డాహారము పంపకున్న వారు తిండిలేక మరణింపవలసినదే.

మనో:—నీవా యింటి నెరుంగుదువా?

వృ:—చోటా సర్కార్! తెలియకేమి? ఉదయము మనమా యింటిముందుగనే నదికిపోయియుంటిమి. పాపమా పిల్ల చాలచక్కనిది ఇంకను వివాహము కాలేదు.

మనో:— అనవసర విషయములను కట్టిపెట్టి యీ బియ్యము నా వృద్ధురాలింటికి జేర్పించుము

వృద్ధసేవకుడు మారుమాటాడక ఇద్దరు మనుష్యులచే నా బియ్యపు మూటలను మోయించుకొని వెడలిపోయెను. పై ఖర్చుకు కొంతద్రవ్య మీయదలంచెను కాని సేవకుడు కమలచక్కదనము పెండ్లి కాకపోవుట మొదలగు విషయములను దలపెట్టుటచే మనోహరు డనుమానించి వీని యెదుర ధనముగూడ నొసంగిన మరియు సంశయాస్పదమగునని యెంచి యూరకుండెను.

3

తల్లికుమార్తె లిద్దరు ద్వారబంధమునకు దగ్గరగా కూర్చుండి నిరాశాబద్ధములగు హృదయములతో నాలోచిం

చుచుండిరి నిన్నటిదినము వారికి భోజనము లేదు. నేడును లభించునను యాసలేదు. దినములెట్లు జరుగును ? పాప మా తల్లి తనకు లేకున్నను కుమార్తెకైన వండిపెట్టుదమని పీధు లన్నియు దిరిగివచ్చెను. కాని గుప్పెడు బియ్యమైన లభింప లేదు. ఆహారము లేకుండ మనుష్యు లెట్లు జీవింతురు ? అను శంకతో వారిద్దరు హతమనస్కులై కూర్చుండి విచారపడు చుండ, మనోహరు డంపిన సేవకులు వచ్చి బియ్యపుమూట లను క్రిందబడవైచిరి. మనోహరునితలంపు వారి కేమి తెలి యును ? ఆశ్చర్యముతో జూచుచుండిరి.

తల్లి :—దీనిలో నేమున్నది ?

భటు :—బియ్యపు ంచులు

తల్లి :—బియ్యమా ! ఎవరికి ? ఎచ్చటకు తీసికొనిపోవు చున్నారు ?

భటు :—మీకే. ఇచ్చటికే తెచ్చితిమి.

తల్లి :—ఎవరు పంపినారు ?

భటు :—మనోహరబాబుగారు.

తల్లి :—అనగా కుమారజమీందారుగారా ?

భటు :—అవును.

తల్లి :— రెండుబస్తాల బియ్యమును మా కెందులకు బంపినారు ?

భటు :—ఆ సంగతి మాకు తెలియదు వారి ఆజ్ఞాను సారముగ చేయుటయే మా కర్తవ్యము.

తల్లి :— మీరు పొరబడియుందురు. ఈ బియ్యము వేరొకరికై పంపిరాలేమో.

భటు :— మీకే పంపినారు. లోనికింగొనిపోయి దాచుకొనుడు.

అని పల్కుచు సేవకులు వెడలిపోయిరి.

తల్లి :—(కుమార్తె ముఖముజూచి) యువరాజుగారు మనకెన్న బియ్యము లేలపంపియుందురు ?

కుమా :— (సిగ్గుతో తలవంచుకొని) నేనుమాత్ర మెట్లు చెప్పగలను ? నీకెంత తెలియునో నాకును నంతియే తెలియును.

తల్లికి మనస్సులో పెక్కుయోజనలు బయలుదేరెను. తమ కష్టపరిస్థితులను గమనించి దయార్ద్రహృదయుడై పంపియుండునా? లేక నిన్న సాయంకాలమింటికివచ్చినప్పుడు కమల చక్కదనమునుజూచి మోహించియుండునా? అందునకే కాబోలు వివాహభారమంతయు తానే వహింపనున్నట్లు ప్రసంగించెను. అదే నిజమైన నా బిడ్డ జమీందారిణియా? ఎంతభాగ్యమా? తండ్రి అంగీకరించునా? ఇది సంభవమా? ప్రభువులు నిరుపేద బాలికలను ప్రేమించి పెండ్లాడు టెన్నడును విననిసంగతి.

ఈ విధముగ నా వృద్ధురాలు తలపోయుచు బియ్యమును లోనికి జేరవేయుచుండెను. కమల మారాడక పొయ్యిరాజేయుటకు బోయెను.

కమల హృదయములో గూడ తుఫాను చెలరేగెను. ఈ కార్యమునుబట్టి విచారింపగా మనోహరుడు తన్ను నిజముగ ప్రేమించినాడేమో యను సంశయ మామె చిత్తమును కలవరపెట్టనాగెను. మితిలేని తలపోతలకుజిక్కి యామె ఏమేమి ఆ సుందరుడు నన్ను ప్రేమించెనా? లేకున్న నింతపదార్థమేల పంపును? ఆతని చూపులనుబట్టియే గ్రహించితిని. నాపై జనించిన ప్రేమము బాగుగ తెలసికొంటిని. ఎంతమరలిం చుకొందమన్నను నా కతనిపైనున్న వీక్షణములను త్రిప్పుకొనుశక్తి లేకపోయినది. ఇయ్యది నిజమా! లేక భ్రాంతియా!

అని తలపోయుచు కమల సంశయాకులితచిత్తముతో పాకమును సిద్ధము చేసెను తల్లి కుమార్తె లిర్వురును సుఖము గ భుజించిరి గంటక్రిందవరకు భోజనము లేక విచారముతో దిగు లుపడిన యాస్త్రీ లిర్వురకు పరమేశ్వరుడు కుక్షి నిండెడి యాహారమును కలుగజేసెనుగదా. ఆహా! దైవవిలాసము? ఉత్తరక్షణమెట్లు మారునో గ్రహింపజాలము.

* * * *

నాటి సంధ్యాకాలమునకు గుమస్తావచ్చి యువరాజ మనోహరుని కలసికొనెను. ఇర్వురు నిట్లు ప్రసంగించిరి

మనో :—ఎచ్చటికి వెళ్ళినారు?

గుమా :—రాజభవనమునకు.

మనో :—కారణమేమి ?

గుమా :—పన్నులు వసూలుచేయుటకై కొంచము కాలవ్యవధి కావలయునని యడుగబోయితిని. అందుల కవకాశమియ్యలేదు. ఎల్లుండియే డబ్బంతయు ఖజానాకు చేరవలయునట. రేపు సాయంకాలమునకే మనపనియంతయు బూర్తి చేయవలయును.

మనో :—ఇంగ్రీశుగారిని కలిసికొంటిరా ?

గుమా :—కలిసికొంటిని మిమ్ములను వెంటనే బయలుదేరి రమ్మని యాజ్ఞయైనది.

మనో :—సరియే రేపు మధ్యాహ్నము వెళ్లెదను నా గుఱ్ఱమును సిద్ధము చేయింపుము.

చిత్తమని పలికి గుమస్తా కిస్తీద్రవ్యమును వసూలు జేయు పనినిగూర్చి పోవుచు సేవకుని బిలిచి రేపు సాయంకాలము లోగా ఆసాములందరును కిస్తీడబ్బును తెచ్చి చెల్లించనిచో శిక్షింపబడుదురని చాటింపు వేయించుమని పంపెను.

మరునాటి యుదయమునుండియు కిస్తీధనము వసూలు ప్రారంభమయ్యెను. సగముమందిపైగా వచ్చి పంటలు నాశమయినవి భుక్తిగడచుటయే చాలకష్టముగానున్నది అనుగ్రహించినచో రాగలసంవత్సరములో తీర్చుకొందుమని మొర పెట్టుకొనిరి. కాని గుమాస్తా యెంతమాత్రము వినిపించుకొనక దయావిహీనుడై పన్ను వసూలుచేయదొడంగెను. కొం

తమంది పేదరైతులకు తిట్లు పదాఘాతములు దెబ్బలు, లభించెను మొత్తము మీద గ్రామములోని నిరుపేదరైతుల గృహములు ఇంటిలోను రోధనధ్వనులును హాహాకారములు చెలరేగెను. ఆదురదృష్టమోఱలను రోదనములను వినువారెవ్వరు? భయంకరమైన వరదలవలన పంటలు పాడగుటచే ఆలుబిడ్డల కాహారమైన మిగులని దురవస్థ సంభవించినది. దొరకినంతవరకు షావుకారునుండి ఋణము తీసికొని బ్రదుకుచున్న యా బీదలెట్లు పన్ను చెల్లింపగలరు? అప్పటికి నూరకుండక రైతులందరు నొకలిపి జమీందారుగారికి విజ్ఞాపనపత్రికను బంపుకొనుటి భూములయొక్కయు గ్రామముయొక్కయు పరిస్థితులు చక్కపడువరకు కిస్తీల తాలూకు పన్నులు వసూలు చేయుటాపవలయునని వ్రాసికొనిరి దానిపై జమీందారు కొంతకాలమాగుటచేతను విజ్ఞాపనము సార్థకమయ్యెనని రైతులు కొంచెము శాంతపడిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగ పన్నుల వసూలుకై జమీందారు తన సిబ్బందిని పంపెను. పాపమా దీనులేమిచేయుదురు? అధికారప్రాబల్యము నెదుర్కొను శక్తి వారికెక్కడిది? గుమాస్తామాత్రమేమిచేయును అధికారి చెప్పినట్లు చేయనిచో నతని యుద్యోగముండదు. అందువలన రైతుల మొఱలు రోదనములు మొండిగోడతో జెప్పినట్లుయుంది.

గ్రామములో జరుగుచున్న గందరగోళమునంతయును వినగా కమలతల్లికి మరియొక విచారము కలిగెను. రెండునంవ

స్వరములనుండి యామె యకరముభూమిని సేద్యమునకు తీసికొనిన రైతు పంపవలసిన శిస్తులను పంపకపోవుటచే యా తల్లి కూతుండ్రిరువురు తిండి జరుగక బాధపడుచున్న సంగతిని పాఠకులు తెలిసికొనియున్నారు. ఆమె జమీందారీ పన్నుక్రింద నిరువదిరూపాయలు చెల్లించవలసియుండెను. ఎట్లీయగలదు? గుమాస్తాపెట్టు బాధలను వినినకొలది యామెకు గుండె లదరిపోవుచుండెను. భగవంతుడా! నా కేది దారి? నన్నీ యాపద నుండి యెట్లు రక్షింతువో నీదే భారమని యామె పరమేశ్వరునితో మొరపెట్టుకొన నారంభించెను. తటాలున లేచి తన బంధువుడగు నొకని యింటికేగి నాయనా! నా భూమిని తనఖాయించుకొని ముప్పదిరూపాయలిమ్ము ఈ యాపద గడచినచో తదుపరి యోజింతము.

అని వేడుకొనెను. అందులకతడు తాను నట్టియవసరమునకే గ్రామమంతయు దిరుగుచుంటిని. డబ్బెక్కడను దొరక లేదని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి వెడలిపోయెను

ఆమెకు మిగిలిన యా కొంచెపుఆశయు కూలిపోయెను ఒకమారు భటులువచ్చి కేకలువైచిపోయిరి. ఈమారు మరలవచ్చినచో నేమిచేయవలయునా యని దిగులుతో రాజోవు దురవస్థ నెదుర్కొన సంసిద్ధురాలై యుండెను. కార్యస్థానంలో పన్నులు వసూలు ప్రారంభమయ్యెను.

గుమస్తా ప్రతియాసామిని పిలిపించి కఠినముగ పన్ను వసూలు చేయుచుండెను. పన్ను గట్టలేని రైతులందరును

తాడనములకు తన్నులకు కొరడాదెబ్బలకు గురియగుచుండెను. మనోహరుడీ హృదయవిదారక దృశ్యమును జూడజాలక తన దృష్టిని గ్రంథపఠనముపైకి మరల్చెను. ఇంతలో కమల తల్లిని పిలుచుకొని రమ్మను కేక వినపడెను. మనోహర బాబా కేక నువిని గుమాస్తాను పిలిచి యిట్లనెను.

మీతో చెప్పుట మరచితిని కమలతల్లి నిన్న ఉదయం నాతో క్షమించవలయును నాకు రెండుదినములవకాశమిప్పించినచో డబ్బు తెప్పించి పన్ను చెల్లించెదను. పేదరాలనీ యుపకారముచేసి పుణ్యము కట్టుకొనుడని బతిమాలినది. నేను సరేయంటిని. అందువలన ప్రస్తుతామెను పిలిపింపవలదు.

గుమాస్తాకీ మాటలు సమ్మతముకాలేదు తన యధికారము తగ్గిపోయినట్లతడు భావించి యువరాజాజ్ఞ చెల్లింతీరవలయును. మీ మాటను వినజాలను భటులారా! పొండు, ఆ స్త్రీని పిలుచుకొని రండు. అని కేకవైచెను మనోహరునకీ మారు కోపమువచ్చెను. గుమాస్తాను తిరస్కారదృష్టితో వీక్షించుచు—

మనో:— నిన్ను నే నిచ్చ టాజ్ఞాపించుచున్నాను. ఆమెకు అవకాశమీయవలయును.

గుమా:—యువరాజా! మరివిధముగ రైతులమాటలకు దీనాలాపములకు ప్రాధాన్యమిచ్చినచో నొకరూపాయకూడ

మీకు వసూలు చేయజాలరు.

మనో :—అట్లయినచో పన్నియ్యలేక వాయిదా కోరెడి రైతులను ప్రాణము తీసి నీవు రాజకీయకోశములో లక్ష్మీదేవిని నాట్యమాడింతువు కాబోలు. ప్రజల కష్టసుఖములను ప్రభువే విచారింపకున్న నా రేమికావలయును? ఒక పేదరాలికి పన్ను నిచ్చుటకై రెండుదినములు గడువొసంగినంతమాత్రమున సంభవించు నష్టమేమో వచింతువా?

గుమా :—పెద్దబాబుగారి ఆజ్ఞ.

మనోహరుడు కోపముతో వెడలిపోయెను. గుమాస్తా యువరాజు కోపమును గమనించి యీ విషయమును వదలివైచెను. కమల తల్లిని పిలిపించు ప్రయత్నమును మానుకొనెను.

యువరాజు తన ప్రయాణమును నాటికి నిలిపి సంధ్యాకాలమునకు కమల యింటికి బయలుదేరెను.

కమల తల్లితో కీచకవధను చెప్పుమని యడుగుచుండెను. తల్లి పరధ్యానముగా నేమో యాలోచించుచుండెను.

కమ :—అమ్మా! ఏమో యాలోచించుచుంటివి?

తల్లి :—చేతిలో పైసకూడ లేదు. జమీందారు పన్ను చెల్లించుమార్గము కనపడదు. గుమాస్తా కర్కోటకుడని విన్నాను. పిలిపించి ఏమనునోయని భయముగానున్నది.

కమ :—మన వీధిలో పన్నియ్యని వారి నందరిని బంధించి తీసికొని వెళ్ళినారు. ఇంకా మనకు మాత్రము వార్త రాలేదు. ఒకవేళ పేదరాలని కనికరించెనేమో!

తల్లి :—జమీందారు గుమాస్తాలకు కనికరమా! ఎట్టి రాజ్యో అట్టిప్రజలు. ఎప్పుడో మనకు నాయవశిష్టము తీరగలదు.

కమ :—అమ్మా! మనల నీ కష్టములు విడుచునట్లు లేదు. ఇప్పు డేమిగతి ?

మనోహరుడు వెలుపలనుండి వారిరువురిమాటలను విని మెల్లగ నిరువంకల బరికించి లోని కేగెను.

యువరాజుంజూచి తల్లి కుమార్తెలిర్వు రాశ్చర్యపడిరి. కమల యాతని సుందరవదనారవిందమునుజూచి సిగ్గుతో తల వంచుకొని తల్లివెనుక నిలువబడి యోరగంట నా యువకుని రూపమును వీక్షించుచుండెను.

తల్లి :—రాజకుమారా! దయచేయుడు.

మనో :—నేను జరూరుపనిమీద వచ్చితిని ఎక్కువ నిల్చుండుటకు వీలు లేదు.

తల్లి మూలనున్న గోనెపట్టాను పరచెను. మనోహరుడు దానిపై కూర్చుండి నలుప్రక్కలజూడ నతనికి కమలవదన బింబదర్శనమయ్యెను రెండు మూడు నిముషము లిరువురవీక్షణములుమధ్య కలుసుకొని ప్రసంగించుకొనెను. కమల వ్రీడాభరముచే నిలువజాలక వంటయింటిలోని కేగుచుండ చిరానుభవజ్ఞయగు తల్లి కుమార్తె చేయిపట్టుకొని అమ్మా! భయము లేదు. కూర్చుండుము. కుమారబాబు మనకు పరాయివారు కారు. అని చెప్పి కూర్చుండబెట్టెను. అట్లొనర్చుటలో నామె

యభిప్రాయము పత్రికా సౌందర్యముంజూచి యువరాజు తనకు వశుడగుననుటయే.

మనో:—పన్ను చెల్లించుటకై మీ కెంతకావలయును,

తల్లి:—ఈ వాయిదా కిరువదిరూపాయలు పైగా చెల్లింపవలయును.

మనో:—మీ కొఱకు గుమాస్తాగారు రేపు భటులను పంపి పన్ను చెల్లించుమని నిర్బంధించును. ద్రవ్యము సమకూరినదా! లేనిచో చాలనగౌరవము జరుగును. పన్ను దయాదాక్షిణ్యములులేకుండా వసూలుచేయబడుచున్నది.

తల్లి:—ఒక్క కాసైయైన చేతిలోలేదు. గుమాస్తాగారెట్టి శిక్ష విధించినను, అనుభవించుటకు సిద్ధముగనుంటిమి. అన్నిప్రయత్నములు వ్యర్థమైనవి

మనో:—అట్లయిన చాలకష్టము.

ఇంతలో పొరుగున గల నొక వృద్ధురా లరుగుదెంచి యేడ్చుచు తన కుమారునకు పాముకరచినదని రొమ్ము బాదుకొన నారంభింపగా కమలతల్లి జాలితో మనోహర బాబూ! నే నిప్పుడే వచ్చెదను. కూర్చుండుమని పల్కి యామెతో సర్పదష్టుడైన బాలుని జూడబోయెను. కమల తల్లితో బయలుదేరగా యుక్తిపరుడగు మనోహరుడు కమలా! నాకు మంచితీర్థము తెచ్చియిమ్మని పలుకుటచే నా బాలిక వెనుకకుమరలి తల్లివైపు చూచెను. ఇర్వురి మనోభావములను గ్రహించిన తల్లి

కమార్తెంజూచి బాబునకు మంచితీర్థమిమ్ము. నే నిప్పుడే వచ్చెదనని పల్కి వెడలిపోయెను.

కమల లోనికేగి మంచితీర్థముం దెచ్చి మనోహరుని ముందుంచెను. మనోహరుడు వానిం ద్రావెను. కమల దూరముగ నిల్చుండెను. సంభాషణమున కిద్దరి హృదయములు తొందరించుచున్నను సాహసించుటకు బెదరుచుండిరి. చివరకు మనోహరుడే ధైర్యముతో సంభాషించుటకు ప్రారంభించెను.

మనో:— కమలా! మీ తల్లి డబ్బుకొరకు చాల చిక్కుపడుచున్నది. ఎచ్చటనైన ప్రయత్నింపకున్న నెట్లు?

కమ:— నే నేమిచేయగలను? ఆ కార్యము నా తల్లికే గాని నాకు సాధ్యముకాదు.

మనో:— పెద్దది వృద్ధురాలు. ఏ సమయమెట్లుండునో! యెవ్వరెరుంగుదురు? ఒకవేళ నామె యీరోజువ ఋణము నుతీసికొని రాగల్గినను రేపు పరిస్థితి విషమించినచో నా బాకీ తీర్మానము జేయవలసినది నీవేగదా! కనుక నీకు నేను కావలసిన ధనము నిచ్చెదను. నాకు వడ్డీతోసహా నీవే తీర్మానించవలయును తెలిసినదా?

కమ:—నాదగ్గిరడబ్బు లేదు నే నెట్లు తీర్చవలయును?

మనో:—నీ వివాహమైపోయినతర్వాత తీర్చవచ్చును.

కమల యీ మాటలకేమియు ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. ఎచ్చటలేని సిగ్గువచ్చి యామె నావరించుటచే తలను వంచుకొనెను. కపోలములు ఎఱ్ఱబారెను. రాహువిముక్త పూర్ణేందు మండలమువలెనున్న నామె ముఖమును జూచుచు మనోహరు డానందమగ్నుడయ్యెను. ప్రేమపాశబంధితులగు నా యువతీ యువకు లిర్వు రనిర్వాచ్యమగుస్థితిలోజిక్కి తన్మయత్వము నందుచుండిరి. మనోహరుడు తన భావమును దాచలేక నామె కిట్లు విశదపరచెను.

మనో:—కమలా! ప్రథమసందర్శనముననే నీ సౌందర్యము నా హృదయము నపహరించినది. నన్ను నేను మరచిపోవుచుంటిని. నీ వొకనాటికి విక్రమనగర రాజమందిరము నలంకరించి నా యైశ్వర్యమునకు రాణివి కాగలవు. అప్పుడు నీకీనాడిచ్చిన ఋణమును తీర్చవలయును. కమలా! నా మాట నిజము. సూర్యచంద్ర నక్షత్రాదులు సాక్షిగా నేను నిన్ను ప్రేమించితిని. నిన్ను విడిచి వేరొకరిని వివాహమాడను నీవే నా యర్ధాంగివి. కమలా! చెప్పుము నీవుకూడ నన్ను ప్రేమించుచుంటివా? నా కట్టి యోగ్యతకలదా? నీ పలుకు వినగోరుచుంటిని చెప్పుము. కమలా! నన్ను పెండ్లాడెదవా లేదా?

కమల హృదయమంతయు నాశ్చర్యానందములతో నిండిపోయెను. కంఠము డగ్గుత్తిక పడెను. తన్ను తాను మరచి పోయెను స్వప్నమాయని తలంచుచుండెను. మనోహరుని

మాటలకు మారాడజాలక సతనిముఖము నాశాపూరితవీక్షణ ములతో జూడనారంభించెను.

మనో :—కమలా ! మాటాడవేమి ? నన్ను వివాహ మాడుట కంగీకరింపవా ? అట్లయిన నా జన్మవ్యర్థము.

కమ :—మనోహరబాబూ ! మీ ప్రేమను తిరస్క రించుశక్తి నాకు లేదు. కాని నేను నిరుపేదరాలను. మీరు రాజపుత్రులు ఇద్దరిమధ్య హస్తిమశకాంతరమున్నది పొసగుట సంభవముకాదని నా శంక

మనో :—ప్రియా ! నీవు నా సామ్రాజ్యమునకు కమలవు. నేనే నీ మనోహరుడను. ఇదిగో ఈ నోట్లకట్టను నీ దగ్గర నుంచుకొనుము. కంఠమున ప్రాణము లున్నంతవరకు నేను నీ వాడను. తండ్రి యంగీకరించకున్నను భయములేదు. వేరొక యువతిని పెండ్లాడను. న్యాయసమ్మతమగు వివాహము జరుగువరకు నేను మీకు సాయపడలేకపోవుదునేమో అంతవరకు మీరీ ధనము నుపయోగపరచుకొనుడు.

కమ :— మీరు మరల రాజాలరా ?

మనో :—రాజాలకపోవుటయు సంభవమే.

కమ :— ఆసజూపి కానరానియెడల నా హృదయ మెంత పరితపించునో యించుక విచారించి చూడుడు

మనో :—నేనుమాత్రము నిన్నుజూడక నిలువగలనా! సాధ్యమైనంతవరకు ప్రయత్నించి నిన్నుజూడ వచ్చెదను.

కమ :—మా తల్లికేదియో యొకవిధముగ మన ప్రేమవృత్తాంతమును వివాహవిషయమును తెలుపవలయును. లేకున్న నామె యీ ధనముంజూచి నన్ను సందేహింపగలదు.

మనో :—నేనిదివరకే యీ విషయము నాలోచించితిని. ద్రవ్యముకూడ నామెకే యొసంగెదను.

కమ :—అందుల కామె యంగీకరింపదేమో !

మనో :—అందుల కొకయుపాయముం దెల్పెదను. జమీందారు పన్నుగూర్చి నేనొకవిధముగ నామెతో చెప్పిపోయెదను. నేను వెడలిపోయినతరువాత నీ నోట్లకట్ట నిచ్చట నేను పడవైచి వెళ్ళితినని మీ యమ్మతో రేపటిదినమున తెలియజేయుము. దానిపైన నంతయును మీ తల్లియే గ్రహించును.

కమలా మనోహరులిద్దరును చాలసమీపముగా నిల్చుండి మాట్లాడుచుండిరి. వాకిట అడుగులచప్పుడు విని ఎవరికివారు వేరుగ నిలవబడిరి. తల్లి రాకను గమనించి కమల యెరుంగనట్లు మాట్లాడెను.

కమ :—అమ్మా ! ఆ పిల్లవాని కెట్లున్నది ?

తల్లి :—కన్నులు తెరచి మాట్లాడుచున్నాడు.

మనో :—రూపాయలసంగతినిగూర్చి యేమి యోజించినావో తెలిసికొన వచ్చితిని.

తల్లి :—నేనేమి చేయుదును? ఈశ్వరసంకల్పమెట్లున్న నట్లగును.

మనో :—దానివిషయమై నే నేనో యుపాయముచేసి గుమాస్తాతో చెప్పెదను. ఇంక మీకా చింత యక్కఱలేదు.

తల్లి :—(ఆనందముతో) నాయనా! మీకు మాకు గల పూర్వజన్మసంబంధ మేమో తెలియదు నీవు నిన్న బియ్యం నుపంపకున్న మా గతి యేమగునో మాకే తెలియదు.

మనో :—పూర్వజన్మసంబంధమునుగూర్చి చెప్పలేను గాని యీ జన్మలో కొంతసంబంధము ను కుదుర్చుకొనుటకై ప్రయత్నించెదను.

మనోహరుడు చిఱునవ్వుతో నీ మాటను కమలముఖ ముంజూచుచు వచించెను. కమల మందహాసవదనయై శిరః కంపనముతో ప్రత్యుత్తరమిచ్చి లోనికేగెను. తల్లికి స్వర్గమే చేతికివచ్చినట్లయ్యెను.

తల్లి :— నాయనా! నీ వివాహమింకను కాలేదు. మా కమలకైనా నిరుపేదయింటికన్యయను నొకటియేదాని అందచందములకు సుగుణములకు లోటులేదు. నీ వంటివానికి తగినకన్య.

మనో :—తండ్రిగారి నంగీకరింపజేయుట ముఖ్యకార్యము. ఇక నేను వెడలవలయును భోజనమునకు వేళైనది.

తల్లి :—నాయనా! మరియొకమారు వచ్చెదవా?

మనో :— రాను. రేపే మా యింటికి బోయెదను. నాన్నగారి ఆజ్ఞయైనది.

అని పల్కుచు సింహద్వారము దాటిపోవుచు కమల యొకసారి వెనుకకు తిరిగిచూచెను. కాని యతని కోరిక నెఱ

వేఱ లేదు. ఆ కవిమానుషము నిరీక్షించినను కమల సిగ్గుచే ఏమం టకు రాలేదు మనోహరుడు సంచలితహృదయుడై వెడలి పోయెను.

3

మనోహరుడు వెడలిపోయిన తదుపరి తల్లికుమార్తెం జూచి—

నేను లేనప్పుడు నీతో నేమైన మనోహరుడు మాట్లాడెనా? అని యడిగెను. తన ప్రశ్నకు కుమార్తె నాతో నేమియుమాట్లాడ లేదని జవాబుచెప్పెను ఆహా! స్త్రీచిత్త మెంత విచిత్రము? "దేవో న జానాతి కుతో మనుష్యః" అను రీతిని నారీహృదయమును దెలిసికొన నెంతవారికిని తరముకాదు. తన కష్టములనుగా విచారపడుచు తన సుఖముకకై యెట్టికష్టములకైన సహించి యెదుర్కొన సంసిద్ధురాలైయున్న తల్లియే ప్రియుని జూచినదృష్టిలో యన్యురాలైనదన్న నింకేమనవలయును? ఆహా! ప్రకృతివిలాసము.

తల్లి :—మనోహరుని మాటలను విన నీపై ప్రేమయున్నట్లును నిన్ను వివాహమాడదలంచినట్లును తోచుచున్నది. అదియే నిజమైనచో మనకష్టములన్నియు తొలగినట్లేకదా?

కమ :—ఔను.

తల్లి :—భగవంతుడు నా కట్టిదినమును కలుగజేయునాయని యనుమానము.

కమల యేమియు ప్రత్యుత్తరము చెప్ప లేదు.

తల్లి :—పన్ను చెల్లించుమిష మునుంగో మంత్రితో చేసిన వాగ్దానమును మరచిపోదుగదా!

కమ :—గుమాస్తాతో చెప్పిపోయెదనని చెప్ప లేదా? సికింక యనుమాన మెందులకు?

ఇద్దరును ప్రసంగము నాపివేసి లోనికేగిరి. నాటి రాత్రి కమలకు నిద్రరా లేదు. కన్ను మూసినచో మనోహ రుని రూపమే కానవచ్చుచుండుటచే సదా యతనిరూపమునే ధ్యానించుచుండెను.

మనోహరుడు బసకువచ్చి గుమాస్తాను పిలిపించి గుర్ర మును సిద్ధము చేయించితిరా?

గుమా :—సిద్ధముగ నున్నది.

మనో :—కమలతల్లి చెల్లించవలసిన మొత్తమెంత?

గుమా :—మనోహరబాబూ! నేను మీరు చెప్పి నట్లే చేసితిని. ఇప్పటికి రెండేండ్లనుండి పన్ను చెల్లించుట లేదు గన్పదరిద్రురాలు ఇంకొకవిధముగా వసూలుచేయు మార్గములేదు వాయిదా యిచ్చుటయేగాని ఎచ్చటనుండి తెచ్చి యీయగలదు?

మనో :— మొత్త మెంతయున్నది లెక్కచూచి చెప్పుము. ఆ బాకీయంతయు నేనే చెల్లించెదను.

గుమాస్తా విస్మయముతో యువరాజు ముఖమును నొక్కసారి వీక్షించి వెంటనే దస్త్రమువిప్పి మొత్తమునంత యు నెరుకపరచెను. మనోహరుడు ట్రంకుపెట్టె తెరచి పన్ను రూపాయలను లెక్కించి గుమాస్తాకిచ్చి రేపటియుదయమే

కమలతల్లికి పన్నెంతయును ముట్టినట్లు రశీదు పంపబడునని చెప్పెను.

మనోహరుని కార్యము గుమాస్తా కాశ్చర్యమును కలిగించెను. ఎస్టేటులోని పేదరైతుల పన్నంతయు ప్రభువులే చెల్లించు టెప్పుడు ప్రారంభమైనదో యెప్పుడే కోశాగారము సన్నగించును. కాని దీనికి వేరొక కారణముండకమానదు. అని తలపోయుచు తన పనిమీద బోయెను. రాత్రి చాలసే పటచే మనోహరుడు నిద్రించి ప్రాతఃకాలము కాకముందే కమలయొక్క స్వరూపమును తలంచుచు స్వస్థానమున కేగెను.

ఉదయము మేనుగంటలకే జమీందారుభటులు లేసిన కేకలతో కమలతల్లికి సంకెలలు కదలిపోయెను. మనోహరుడు తాను చెప్పినమాటను మరచియుండునని భయపడెను. పన్ను కేమిగతి? డబ్బెక్కడ దొరకును? గౌరవమెట్లుదక్కును? హా భగవంతుడా! ఇప్పుడేదిదారి? అని విచారించుచు పాదములు తడబడుచుండ సేవకుని సమీపించెను. కమలయు తల్లి వెంటబోయెను మనోహరుడు పన్ను చెల్లించకున్నను తన చేతికిచ్చినధనములోనుండి పన్ను కట్టవచ్చునని యామె ధైర్యముతోనుండెను తల్లికీసంగతి యేమియు దెలియదు. సేవకుడామె చేతికి రశీదునిచ్చి యిట్లనియె.

కుమారరాజాగారు మీ తాలూకు భూమిపన్ను చెల్లించి రశీదు మీకు పంపి వారిగ్రామమునకు వెళ్ళిరి.

అని చెప్పి వెడలిపోయెను. తల్లియొక్క యానందమునకు మితిలేకపోయెను. మనోహరుని ప్రయాణము కమలకెంతయు విచారకరమయ్యెను. లోనికిబోయి కన్నీరు తుడుచుచు

కొనెను. తన చింత తల్లికి దెలియునేమో యనుభయమున నెట్టిభావమును ప్రకటింపలేదు. వెడలిపోవు సమయమున నా కొకమారు కనుపడకూడదా! అని యామె మాటిమాటికి దలపోయసాగెను.

మనోహరు డిల్లు చేరినవెంటనే తండ్రినిగలసికొని కొంచెముకాలము మాట్లాడి కార్యాంతరమున వెడలిపోయెను.

ప్రేమమార్గమున బ్రవేశించిన పథికులలో నితడు నూతనుడు. హృదయక్షేత్రమున కమలాస్వరూపబీజము నాటబడి యంకురించుటచే ప్రణయవేదనగాక మరేమియు నతని మనస్సున కెక్కుటలేదు. ఆ సుందరి సాంగత్య మేవిధముగ లభించునాయని వేగతుల దలపోయుచుండెను. తండ్రితో దన యభిప్రాయమును వచించుటకు సాహసింపలేకుండెను. కుమారుని వివాహప్రసంగమును తండ్రియు దలపెట్టలేదు. ఆ ప్రస్తుతప్రశంసయుక్తముకాదని మిన్నకుండెను. ఎట్లయిన నొకమారేదియోపని కల్పించుకొని గోవిందపురమువెళ్ళి కమలను జూడవలయును. హృదయగతభావములను ప్రియురాలి కెరుకపరచినగాని మనశ్శాంతి కలుగదని నిశ్చయించుకొనెను. నాలుగైదు దినములుజరిగినయనంతరము మనోహరు డేదియో మిషపైన బండినెక్కి గోవిందపురగ్రామమునకు వెడలెను.

అమాయకురాలైన కమల ప్రియుని వాగ్దానములను నమ్మి తలపోయుచు లెక్కలేనన్ని యాశాసౌధములను నిర్మించుకొనుచుండెను. ఆకస్మికముగ యువరాజు గ్రామములోనికి వచ్చినసంగతి యామెకు చెప్పబడెను. చంద్రకిరణములకొఱకెదురుచూచు చకోరమువలె నా బాలిక తప్పక తన ప్రియుడు రాగలడని నమ్మి గడియలు లెక్కపెట్టుకొనుచుండెను. రాత్రియంతయు కమల నిద్రపోవక మనోహరుని రాక కెదురుచూచుచుండెను. యువరాజు కార్యాంతరములచే నా దినము న కమలయింటికి బోజాలకపోయెను. నిరాశతో గూడిన విచారముతో మనోహరబాబు తన్ను బహుశా మరచెనేమో ప్రభువులు నూతనప్రియులగుట వారిని నమ్ముటయే ప్రమాదమని యెంచుచు నదీస్నానమునకు బోయెను.

మనోహరుడుకూడ సేవకునితో నా వైపునకే నదీస్నానమునకువచ్చి రేవునకు కొంచెముదూరములో దిగి స్నానము చేయుచుండెను. ఆ సమయమునందే కమలవచ్చి మనోహరుని వీక్షించెను. ఇద్దరును పరస్పర ముఖసందర్శనము గావించుకొనిరి తత్కాలమున వారి హృదయములకు సంభవించిన యానందము వర్ణనాతీతమని వేరు నుడువనక్కర లేదు. అండలి యవస్థ యనుభవజ్ఞులకే తెలియువలయును.

మనోహరుడు స్నానము చేయుచున్నంతవరకును కమల చెలికత్తెలతో భాషించుచున్నను సమయము కనిపెట్టి ప్రియునిముఖమును వీక్షించుచునేయుండెను. మనోహరుని స్నానము పూర్తియగుట యెఱింగి కమల నీటిబిందెను భుజమున నిడుకొని ప్రక్కనున్న వేరొక యువతితో ప్రియుడు వినునట్లు సాంకేతి

కముగ నిట్లనియె. సోదరీ! చాలకాలమైనది ఇంటికిబోయెదను మా అమ్మకు జ్వరము తీవ్రముగావచ్చుచున్నది. మందిచ్చు వేళైనది. అని పల్కుచు వెడలిపోయెను. మనోహరుడా పాంకేతికమును గ్రహించుకొని పొడిబట్టలు కట్టుకొని సేవకునితో దన బసకేగెను.

మధ్యాహ్నకాలము ఎండ చాలతీవ్రముగనుండుటచే వీధిలో జనసంచారము తగ్గిపోయెను తల్లికి పూర్తిగ జ్వరము వచ్చుటచే యొడలెరుంగక పడియుండెను. కమల ప్రాంతమున నొక్కపీటపై కూర్చుండి రాటమున నేఁలవడకి దారము తీయుచుండెను. దారము తీయుటయందును రుమాళ్ళు నల్లుట— పిల్లలకు ఊలుదారముతో బూట్సుజత వల్లుటయందును కమలకు మంచినేర్పరితనముకలదు. గ్రామములోనివా రప్పుడప్పుడామె యల్లినరుమాళ్ళను కొనుచుందురు

మనోహరుడా సమయమున మెల్లగ తలుపులను దెరచికొని లోనబ్రవేశించెను. కమల సంభ్రమముతో లేచి తానల్లుచున్న రుమాలును రాట్నమును దూరముగా దాచుచుండ మనోహరుడామె చేతిలోని రుమాలును తీసుకొని చూచి మెచ్చుకొనెను.

మనో:—దాచెదవేమి? నేను చూడగూడదా! అల్లిక చక్కగానున్నది. దీనిని నాకిచ్చెదవా?

కమ:—చేతగానిపనియగుటచే నాక్షేపింతురని దాచితిని. వలయునన్న తీసికొనవచ్చును. నా సర్వస్వము మీదై యుండ రుమాలు నడుగవలయునా?

మనో:—ఎంత విలువ?

కమ :—మీరు నాకిత్తునని వాగ్దానము జేసినదానిని మరచితిరా!

మనోహరు డానందమును బట్టజాలకపోయెను. ఆమె మధుర వాక్యములకు తన్మయుడై రెండు చేతులతో కమల భుజములను బట్టుకొని దగ్గరగా దీసికొని తన వక్షమున కదుము కొని కమలా! అదేమో కొంచెము జ్ఞాపకముచేయుదువా? అని ముంగురులు దువ్వుచు నడిగెను.

కమల స్వరము చిక్కి-వట్లయ్యెను తన శిరస్సు వకని వక్షముపైనుంచి ప్రేమవీక్షణములజూచి యిట్లనెను.

కమ :— మెల్లగ మాట్లాడుము. అమ్మకు మెలకువ రాగలదు.

మనో :—జ్వరతీవ్రతవలన నామె కనులు మూతపడి యున్నవి. మన మాటలను వినజాలదు.

కమ :—నాలుగుదినములనుండి యామెకు జ్వరము వచ్చుచున్నది. ఈ నాడు మిగుల తీవ్రముగానచ్చినది.

మనో :—ఎప్పటికి తగ్గును?

కమ :—సాయంకాలమునకు.

మనో :—నా దగ్గర క్వైనైన్ ఉన్నది. మూడు మోతాదులువేస్తే జ్వరమురాదు.

కమ :—ఇంగ్లీషుమందులను అమ్మ తీసికొనదు.

మనో :—పోనిమ్ము సంజీవిని మాత్రలను బంపెదను. వానిని అల్లపురసము తేనెతో నిమ్ము.

కమ :—అట్లనే.

తదుపరి కమలతో నొకయరగంట కాలము సరసస్లా పాదులను కాలముగడపి తన బసకు వెడలిపోయి మాత్రిలను సేవకునిద్వార పంపెను. నాలుగుదినములా యూరనుండి తిరిగి తన గ్రామమునకు వచ్చెను. వచ్చునపుడు కనులచేతికి మరల కొంతద్రవ్యమునిచ్చి వాడుకొమ్మని చెప్పెను

కమల తల్లికి జ్వరము బాగుగా తగ్గినది. మనోహరుని రాకపోకలు కమలతో నేకాంతముగ సంభాషించుట మొదలగు విషయముల నామె యెరింగినను పాపమా యమాయకురాలు తన కుమార్తె నతడు పరిణయమాడుచున్నాడాయను నమ్మకముతో నేమియు ననక సమ్మతించి యూరకుండెను. కాని తుదకీ సమావేశమెట్లు పరిణమించునో వివాహితులుకాని నవయువతీ యువకుల యేకాంతసమావేశం కెట్టికష్టములకు మూలమగునోయను తలంపామెకు తోచలేదు తన దినములు సుఖముగ జరుగుచున్నవి. .తన కుమార్తె శ్రీమంతునిభార్య కానున్నదనియే తలంచియుండెను. ఇంక కమలకు భావిచింతయే లేదు మనోహరు డామెకు సర్వస్వము అతనికొఱకై యెట్టి కష్టమునైన సహించగల ప్రేమభార మాతనిపై మోపెట్టి యుంచెను. కాని రహస్యము దాగునా!

కమలయొక్క రహస్యము గ్రామములో నొకరిద్దరు గ్రహించిరి. పెదవిదాటిన పృథివి దాటునన్న సామెతచొప్పున వారిద్వారా నీ సంగతి యూరందరికి తెలియవచ్చెను. ఎచ్చోటజూచినను కమలంగూర్చియే చెప్పుకొనుచు నిందించుటయే కానవచ్చుచుండెను భారమైన కళంక మా సుందరిశిరమున

బడుటవలన నామెయొక్క సుఖమయజీవితము కష్టమయము య్యెను. వృద్ధురాలైన తల్లి తానొసఁగిన ప్రమాదమును గుర్తింపఁగలైను. దురాశకుఁజిక్కి దుర్భరకళంకమును—అపకీర్తి నిపొందుటయేగాక గ్రామస్థుల సానుభూతికి దూరమైపోవుట వలన నామె నిరంతరము భయశోకములతో కృంగిపోవుచుం డెను తుదకు బంధువులుకూడ నా తల్లిబిడ్డలను బహిష్కరించిరి. వారింజూచి జాలిపడు ప్రాణి యొకఁడులేఁడు

అమాయకురాలైన పవిత్రమైన యొక నవయౌవనవతి యొక్క యభిమానధనము నపహరించిన యీ మనోహరుఁడు గోవిందపురమునఁగలిగిన యలజడిని జననిందను విని భయపడెను. తానుపడిన తొందరపాటునకు పశ్చాత్తాపపడెను. గోవిందపురగ్రామమున కే ముఖముతో రాఁగలఁడు? ఆమెను పెండ్లాడుటకైనను తండ్రి యంగీకరింపఁడనుసంగతి తానెరింగి నదే. ఏమిచేయఁగలఁడు? ఇంక నెక్కువకాల మచటనుండిన తండ్రివలన దనకు నల్లూరిలో చివాట్లు తప్పవని తెలిసికొని యొకనా డెవ్వరికిని చెప్పకుండ కలకత్తాకు వెడలిపోయెను పోవునప్పుడు తన మూలమున నల్లరిపాలై యమూల్యసతీత్వ మును తన కర్పించి నల్లూరిలో మానవస్థనొందనున్న కమలగతి యేమాయెనను యాలోచనమైన నతనికి కలుగలేదు యుక్తా యుక్తవిమర్శనజ్ఞానశూన్యులొనర్చు కార్యములయొక్క పరిణామమవి యిట్టిదే కాదా!

ప్రేమయొక్క మఱియొక నామమే హృదయపరివర్త నము. మానవుని హృదయపరివర్తనమునకు జక్కనపు వెదు టివారి హృదయమును బాగుగ పరీక్షించి పరిశీలనజేసినవో

నా పరివర్తనమువలన హానికన్న సుఖమునే పొందుదు. అట్లు గాక ముందరయక తొందరపడితిచో హానియే గాని సుఖము కలుగదు.

ప్రపంచకజ్ఞానమెఱుంగని కమల తొందరపడి మనోహరున కాత్మసమర్పణ మొనర్చుటవలన ఫలిత మేమైనది? సతీత్వమూ భంగమైనది. అసహ్యయాతలకా లోబడవలసి వచ్చె. కష్టసంపదలా వెంటపడనున్నవి. ప్రపంచకమూ తన్ను పరిత్యజించె.

కాలగతి తీవ్రమైనది. చేసికొనిన కర్మయొక్క ఫలిత మనుభవమునకు రాకమానునా? కమల కొక కుమారుడు కలిగెను. బిడ్డ యెట్టిదైనను మాతృహృదయము దయాభరితము కావున కుమారునకే లోటుపాటులు రాకుండ సర్వోపచారములను జేసెను. మనోహరుడిచ్చిన ధనమీ సమయమున కొంతసహాయకారియయ్యెను. రత్నమువలె మెఱయుచున్న మనుమనిజూచి వృద్ధురాలు మురిసిపోయెను. కమలమాత్రము శిశువును కంటనైన జూడలేదు. పురుటిదినములు గడచినను శిశువును దగ్గర తీయలేదు మాతృతిరస్కృతినందిన శిశువు ఎంతకాలము జీవించును? పదియవనాడా సూతికాగృహములోనే మరణించెను. బిడ్డడు మరణించినయనంతరము కమల తా నొనర్చిన ప్రమాదమును తెలిసికొని కన్నీరుగార్చెను. తన మూలమున బిడ్డడు మరణించెను. ఇందుల కెవరు కారకులు? తన బుద్ధియా! లేక తనను భంగపుచ్చిన మనోహరుడా! ఏదియును నిశ్చయించుకొనజాలక భారమైనహృదయముతో తల్లిసాయమున నాటిరాత్రి పుత్రకళేబరమును భూ

స్తావమొనర్చి నదిలో స్నానమొనర్చి యిల్లుజేరెను. ఆమె కంఠతయు జీకటికోణముగానుండెను. ఒకప్రక్క పుత్రిమరణము, ఇంకొకవైపున ప్రియపరిత్యక్తమగు జీవితము. ఆమెను దీర్ఘ విచారవాహినిలో నడగద్రొక్కెను

"బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపకర్షతి" అని యార్యోక్తి తెలుపుచుండ పాపమా యబల యేమిచేయ గలదు. పండితులే మోసపోవుచుండ పామరులమాట చెప్ప వలయునా!

రెండు మూడు నెలలు జరిగెను. మనోహరుడిచ్చిన ద్రవ్యము సమాప్తమగుచుండెను. తల్లి ముసల దీర్ఘరోగము నను జిక్కెను. ఈమాఱామె జీవించునన్న యాసలేదు గ్రామస్థులవలన నెట్టిసాయమును దొరకదు. హతభాగ్యయగు కమల యేమి చేయును? నెల పదునైదుదినముల జబ్బుతో కమలతల్లి యీ లోకమున తన ముద్దుబిడ్డ నొంటిగవిడిచి పర లోకము జేరెను. కమల యిప్పుడు నిస్సహాయ చేతికాని లేదు. ఉన్నయకరముభూమిని విక్రయించి తల్లికి దహనసంస్కారము పూర్తిచేసెను. ఒంటరిగ నీ యూరనుండు టామెకు దుర్భర మనిపించెను. కాని యెచ్చటికిబోవును? తన యునికికి జోటి చ్చువారెవ్వరు? తనపైనున్న శంక మెక్కడికేగినను వెంట బడుచుండ నేమిచేయగలదు? భగవాన్! నీవు అనాథనాథు డవు. తండ్రీ! ఏదైన నొక యాకస్మికసంఘటనమున నా జీవి తముకూడ సమాప్తము జేయరాదా! అని యామె చింతింప దొడంగెను.

౬

తల్లి చనిపోయిన రెండు నెలలనుండియు కమల చాల జాగ్రత్తతో కాలమును గడుపుచుండెను. గ్రామమంతయు దనకు వ్యతిరేకమగుటచే నెట్టి దేవప్రమాదము సంభవించునో యని యామె మిక్కిలి భయపడుచుండెను. ఇరుగు పొరుగున కాపురమున్న వితంతువొర్తు కమలయవస్థకు జాలిపడి రాత్రులయం దామె యింటికిబోయి తోడుగ పండుకొనుచుండెను.

వికసించిన గులాబిపుష్పము వలెనున్న కమలయొక్క నందయౌవనము, సౌందర్యమే యామెకు భయకారణము య్యెను. పెక్కుమంది దుర్మార్గులామె యొంటరితనమును కనిపెట్టి పశుబలప్రయోగ మొనర్పదలంచి సమయముకొఱ కెదురుచూచుచుండిరి.

ఒకనాడొక మహమ్మదీయుడా వితంతువును రహస్యముగబిలిచి యామె చేతిలో పదిరూపాయలుంచి యిట్లనియె.

మహ:—నన్నొకమారు కమలతో సమావేశపరచ వలయును నీ కింకను డబ్బిచ్చెదను.

వితంతువు రూపాయలను వాని చేతిలో బడవైచి యిట్లనెను. ఖాన్ సాహేబ్! నా వలన నీ పని కానేరదు. పాపమా దీనురాలు నన్ను నమ్మియున్నది. భగవంతుని దలంచుకొని నీ వాంఛ వదలుకొనుము. దిక్కులేని యనాశ్రితపై నీకీ దుర్వాంఛ తగదు.

మహ:—నా మాటను విని యెట్లయినచెప్పి యంగీకరింపజేయుము. లేనిచో నల్వురితో రాత్రివేళ బ్రవేశించి బలాత్కారముచేయవలసివచ్చును.

వితం :—సరియే. నీవు పొమ్ము

మహాత్మకేయుడు వెడలిపోయెను. నాటిరాత్రి వితంతువు కమలతో మహాత్మకేయుని ప్రయత్నమును నాని వాక్యములను వివరించి యిప్పుడు కర్తవ్యమేమని యడిగెను.

ఆ మాటలు వినుటయే తడవుగ కమలకు పైప్రాణము పైనపోయెను. నేలపైబడి రోదనము చేయ నారంభించెను. మనోహరునకు గాక నితరుల కాను తన హృదయము నీయదలంచుకొనలేదు. అప్పిధంబున నమ్మించి తన నిస్థితికిం గొనితెచ్చిన ప్రియుడగు మనోహరునిదలంచి వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఆ యబల కాసమయమున జీవితమే చాలభారమైనట్లు తోచెను. హా! మనోహరా! నీ వెంతదయావిహీనుడవైతివి? నా వలన నేమి నేరమున్నదని నీవిట్లు పరిత్యజించితివి? నన్నెవ్వరు రక్షింతురు? హా! పుత్రా! నీకు పదిదినములే యాయుర్దాయమా! కన్నబిడ్డను కంటజూడని రాక్షసిని వదలి పోయితివా? హా! భగవంతుడాయని కడుపుపగులునట్లు వాపోవుచుండెను. ఆమె దుఃఖమును జూచి యా వితంతువాగలేక తానుగూడ కన్నీరుగార్చుచు కమలకు ధైర్యము చెప్పసాగెను.

తగిలిన కాలికే దెబ్బ తగులునన్నరీతిగ భగవంతుడు కష్టములమీదనే కష్టములను సంఘటింపజేయుచుండును. తన యమూల్యసతీత్వమున కెక్కడ భంగము వాటిల్లునోయని కుమిలి కుమిలి యేడ్చుచున్న కమలపై మరియొక విపత్తువచ్చి ప్రవేశించెను. ఆ వీధిలోనున్న గౌరీశ్వరుని యింటిలో పిల్లవాని చేతి బంగారు కడియము చోరగ్రస్తమయ్యెను. ఈ పని చేసినది కమ

లనోయని యందరనుమానించుచుండెను. అట్లనుమానించుట కామె యొంటరితనము—దరిద్రదశయే కారణము. నిష్కారణముగ తనపై లోకులందరును మోపిన యీ చౌర్యాపరాధమున కామె హృదయమెంత క్షోభిల్లెనో మేము వేరుగ వ్రాయనక్కర లేదు. కమల కిప్పుడు రోదనముగాక వేరేమియు బని లేదు. నిద్రాహారాదులను బరిత్యజించెను. తనపై జమీందారుగారి సన్నిధిని యభియోగము తేబడునని యు రాజభటులు విచారణకై తన్ను విక్రమనగరమునకు గొంపోవుదురన్న మాటలు, శూలములవలె నామెను బాధించుచుండెను. ఏ రాజమందిరమున తాను భావియధీశ్వరినై యువరాజ్ఞినై యుందునని గగనసౌధములను నిర్మించి యానందించెనో యా ప్రదేశమునకు నతి పరిత్యక్తయై చౌర్యాపరాధమున బంధింపబడి నేరస్థురాలివలె పోవుటకన్న నాత్మహత్యయే మేలని యామె నిశ్చయించుకొనెను. కాని యందులకుమాత్రము సాధనమేది? సహకారులైనవా రెవ్వరు? ఒక్కరైన నామె కష్టములకు జాలిపడి యనునయవాక్యమును బలుకలేదు. వృద్ధపితంతు వాక్కతయే కమల కిప్పుడుగతి. ఏవిధమైనమార్గము కానరాకపోవుటచే కమల గుండెలను రాయిచేసికొని యనాలోచనతో దాందరపడి మనోహరునకు దన కన్యాత్వము సమర్పించిన స్వయంకృతాపరాధమునకు బ్రతిఫలముగా నెట్టికడగండ్లనైన నెదుర్కొనుటకు సంసిద్ధురాలై యుండెను.

సాయంకాలమున జమీందారుభటులు కమలను న్యాయస్థానమునకు గొనిపోవ నరుదెంచిరి. అందులకు సంసిద్ధురాలై యున్న కమల కన్నీరుగార్చుచు వారివెంట విక్రమ

పురమునకు బయలుదేరెను. దయార్ద్రహృదయయగు నా వృద్ధురాలుకూడ కమలను విడువజాలక నామెతో బయలు దేరిపోయెను.

చీకటిపడకముందే విక్రమపురము జేరి జమీందారు గారి న్యాయస్థానమును సమీపించిరి. మేఘములమాటునగల రాహుగ్రస్త చంద్రబింబమువలె కన్నీటిసిగార్చుచు రాజభటుల వెంట తలవంచుకొని పోవుచున్న యా సుందరాంగిని చూచిన విక్రమనగరవాసులలో జాలిబడని వాడొకడును లేడు.

ఇంత చక్కని చిన్నదానిని దరిద్రకుటుంబములో బుట్టించిన విధాత నిందనీయుడని యొకడును పాపమీయమాయకురాలిట్టి దొంగతనమును చేసియుండదని మరియొకడును— దుర్మార్గుల కుతంత్రమేగాని యీమె నిరపరాధినియని వేరొకడును తలయొకవిధముగ బలుకుచు నామెను వెన్నాడి రాజమందిరద్వారమువరకువచ్చి నిలువబడిపోయిరి.

దైవగతిని తెలిసికొనువా రెవరును లేరు. మనోహరుని బెండ్లాడి మహావైభవముతో రాజప్రాసాదము జేరవలసిన కమల తన యత్తవారింటికి బందినియై చౌర్యమును శిరమున మోపబడి వాకిట నిలువబెట్టబడెను. విధిసంకల్ప మెంత చిత్రము ?

కమలను సేవకులు వృద్ధురాలితోగూడ కచేరిలో నొక మూల నిలువబెట్టిరి కమలపై ఫిర్యాదునుదెచ్చిన గౌరీశ్వరుడును వేరొకచోట నిలువబడెను మూర్తీభవించిన శృంగార దేవతవలెనున్న యామెయొక్క దురవస్థనుజూచి యచటనున్న వారందరును కన్నీరు గార్చిరి. కొంతకాలమునకు సేవకు డొక

డువచ్చి బాబుగారు వెలుపలికి వెళ్ళినారు. వచ్చినపిదప మిమ్ములను పిలిపించి మీ విషయమును తెలిసికొందురు. అని చెప్పి వెడలిపోయెను. కమల • యా మాటలు విని వృద్ధురాలితో కచేరీనుండి వెలుపలికి వచ్చెను.

కమ :—అంతవర కెచ్చట నుండవలయును ?

వృద్ధు :—ఎచ్చటకు పోగలము. ఇచ్చటనేయుందము.

కమ :—నా కిష్టములేదు నిష్కారణముగ నీ ప్రదేశములో గూర్చుండుట నాకు సమ్మతముకాదు.

వృద్ధు:—ఇంకొకగృహస్థులయింటిముందుకూర్చుందము.

ఇర్వురును బయలుదేరి పేదబ్రాహ్మణ గృహముసమీపమునకుండ నా యింటి యరుగుపై కూర్చుండిరి

ఇంతలో దివాణములోనుండి జమీందారు అంతఃపురము దాసియొకతెవచ్చి వారిర్వురి సమీపమునుండియేపోవుచు దుఃఖించుచున్న కమలనుజూచి జాలిపడి యా వృద్ధురాలితో నీమె వృత్తాంతమేమని యడిగెను. వృద్ధురాలా దాసితో మనోహరబాబు గోవిందపురమునకు వచ్చినపుడు కమలయింటిలో ప్రవేశించినదిమొదలు నేటివరకు నడచిన వృత్తాంతమంతయు నెరింగించి నిరాశ్రితయైన యీ యభాగినిపై చౌర్యము మోపబడెనుగాని నిర్దోషియని వచించెను. దాసి అంతయును విని కమలను సిదానించిచూచి దివాణములోనికిబోయి యజమానురాలయిన దొరసానింజూచి (మనోహరుని తల్లి) అమ్మా ! మన మప్పుడు వినిన కమలవచ్చినది.

దొరసా :—ఏ కమల ?

దాసి :—చిన్నబాబుగారి విషయమై మనకు తెలిసిన సందర్భములో—గోవిందపుర గ్రామవాసిని—

దొరసా :—ఓహో ! ఆమెయా ! దేనికి వచ్చినది ?

దాసి :—ఒకచౌర్యాపరాధములో నామెను బంధించి తెచ్చిరి. అమ్మగారూ ! ఇంతచక్కని స్త్రీని నే నెన్నడును చూడలేదు. ఆమె ముందు చిన్నబాబుగారే యేవిధమునను నిలువజాలరని నాకు గట్టినమ్మకము. సౌందర్యమునను సరిహద్దు

మనోహరుని తల్లియొక్క హృదయము చలించెను. తన కొమారుడు చేపట్టిన యా కమలను చూడవలయునను బుద్ధిపుట్టుటచే దాసితో నామెను వంటయింటిసమీపమునకు రహస్యముగ బిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను. తన భర్తచూచిన కోపించునను భయమున్నను చూడవలయునను వాంఛ యధికమగుటచే గూఢముగ బిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను.

రాజమందిరమంతయు దీపములతో నిండియుండెను. ప్రాంతమునగల దేవాలయములనందలి ఘంటానాదము శంఖనాదము శ్రవణానందమును గలిగించుచుండెను. పావుగంట కాలమునకు దాసివచ్చి యజమానురాలితో కమలను తీసికొనివచ్చినవార్త నెరింగించెను.

యజమానురాలు చేతిలోనున్నపని నట్లేవదలి పరిచారికతో వంటయింటివైపునకు వెడలిపోయెను.

ఇద్దరు స్త్రీలు నిల్చుని యుండిరి. యజమానురాలు వచ్చిచూచి మేలిముసుగువలన గుర్తింపజాలక కమలయెవరు? అని ప్రశ్నించెను.

వృద్ధు :—అమ్మా ! ఈమెయే కమల.

యజమానురాలు వృద్ధురాలి నటనుండ నియమించి కమలను వెంటదీసికొని తన గదిలోని కేగి దీపములకాంతిలో నామెయొక్క సౌందర్యమును జూచి ముగ్ధురాలయ్యెను జగన్మోహనకరమగు నయా చక్కదనము యజమానురాలిహృదయమును కలవరపరచెను ఇట్టి సుందరి కోడలైనచో నిక నేమి కావలయును. ఈ రత్నమును పేద యింట పుట్టించినవిధి నేమన వలయును? ఈమెకు సంభవించిన విపత్తేమోయని విచార పడుచు నిట్లు ప్రశ్నించెను,

యజ :—నీ విచ్చటి కేలవచ్చితివి ?

కమల మాటాడలేదు అవిరామముగ దుఃఖాశ్రువులామె కన్నులనుండి ప్రవహించుచుండెను.

యజ :—ఎందుల కేడ్చెదవు ? నీ కేమియు భయము లేదు. నే నడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరమునిమ్ము.

కమ :—నన్ను జమీందారుగారు భటులద్వారా పిలిపించినారు. నే నిప్పుడు బంధితను.

యజ :—కారణమేమి ?

కమల దుఃఖము నాపుకొనలేకపోయెను. ఆమె వక్షమునగల వస్త్రమంతయు దడిసిపోయెను.

యజ :—ఊరడిల్లుము. జరిగినసంగతిని తెలియబరచినచో చేతనైన సాయము జేయుటకు బ్రయత్నింతును.

కమ :—నాపై చౌర్యానేర మాపాదింపబడినది. మా వీధిలోనున్న గౌరీశ్వరుని యింటిలో బంగారుకడియము దొంగిలింపబడినది కొంతమంది దుష్టులు నన్ను సాధించుటకై యీ నేరమును నాపై మోపి గౌరీశ్వరునిచే ఫిర్యాదు చేయిం

చిరి. కాని నేనేమియు నెరుఁగను. దరిద్రము ననుభవించు చున్నను నీచురాలనుకాను అమ్మా! మీ పాదములసాక్షిగా నిజమును వచించుచుంటిని. పూర్వజన్మకృతపాపము ఫలించుటచే బుద్ధి చలించుటయు దానివలన నే నీదురవస్థకు బాల్పడుటయు సంభవించినది. ఇది చాలక దొంగతనమునకు సిద్ధపడవలయునా! ఏ కాసియూరికిబోయి బిచ్చము నడిగినను జేనెడుపొట్ట నిండకుండానా?

కమలయొక్క దీనావస్థనుజూచి యజమానురాలికి కూడ దుఃఖమువచ్చెను. కన్నీరు రాల్చుచు కమలచేయి పట్టుకొనెను.

విచారింపకుము కమలా! నేను దొరగారితో చెప్పి నిన్ను విడిపింప బ్రియత్నించెదను. ఈ పూట కిచ్చటనే భుజించి యిచ్చటనే పరుండుము.

కమ:—అమ్మా! క్షమింపుము. నాకా యోగ్యత లేదు ఈశ్వరానుగ్రహమున్న ముందేమోగాని యిప్పటికి నా తనుజ్ఞనింపు బోయినచ్చెదను.

యజ:—పోయిరమ్మ నేని రాత్రినమయము కని పెట్టి వారితో మాట్లాడెదను.

కమల యజమానురాలి నాఅనుజ్ఞనుగొని వృద్ధురాలిని సమీపించెను. ఇర్వురును రాజమందిరమునువదలి పూర్వస్థానముం జేరిరి. మనోహరు డెచ్చటనయిన కానవచ్చునేమోయని కలయజూచెను. కాని యా యదృష్టహీనురాలికా భాగ్యము కలుగలేదు. ఆమె శరీరమందలి ప్రత్యవయవము ను హా! నాధా! మనోహరా! యన్న స్మరణమునే జేయుచుండెను.

౨

యువరాజ మనోహరుని తండ్రిపేరు మోతీలాలు రాత్రివేళ మోతీలాలు భోజనము సేయుచుండగా యజమానురాలు (మనోహరునితల్లి) సమీపించి కమలనుగూర్చి ప్రశ్నింపనతడిట్లనియె

ఆమె బంగరునగను దొంగిలించినట్లు ధృవపడుచున్నది ఆమె తన ఋజువ్రవర్తనమును నిర్దోషిత్వమునుగురించి తగిన నిదర్శనములు చూపలేనియెడల న్యాయస్థానమున శిక్ష తప్పదు. తెలిసిదా! ఇంక నీవు చెప్పునదేమి?

యజమానురాలు సవినయముగ నిట్లనియె నేను చెప్పదలంచినదొకటే. నా బుద్ధికి దోచినంతవరకు విచారించిచూడ కమల నిర్దోషురాలు గ్రామములోని దుర్మార్గులెవ్వరో యీ పనిచేసి దిక్కులేని యీడుదానిని సాధించుటకై యీమెపై దోసినారు. గ్రామమంతయు వ్యతిరేకమైనప్పుడామె ఎట్టి నిదర్శనములు చూపగలదు? చూపినను నమ్మువారెవ్వరు? కమ్మరియావములో నిత్తడిచెంబులు నీకలికాలపు న్యాయస్థానములో న్యాయనిర్ధారణము మనము చూడము.

మోతీ:—అధికప్రసంగము చేయకుము. గ్రామమంతయును బహిష్కరించుటవలనే యీమె స్వైరిణియనియు దుర్మార్గురాలనియు తెలియుచున్నది. దుష్టులు తప్పక శిక్షింపబడవలసినదే,

యజ:—మీ న్యాయనిర్ణయము చాలబాగుగనున్నది తప్పుచేసినవారిని వదలి నిరపరాధులను దండించు మీ సిద్ధాం

తమువకు మీరే మెచ్చుకొనవలయు. ఈ బెడదకు కారకుడగు తను పుత్రిరత్నమును శిక్షింపజాలక నిర్భాగ్యురాలు దుర్దృష్టవంతురాలగు కనులను శిక్షించుట న్యాయవిరుద్ధము కాదా! గోవిందపురమునువెళ్ళినవాడు తన పని చూచుకొనిరాక నామె యింటికి వెళ్ళి యమాయికయగు బాలికను మోసగించి యామె కన్యాత్వము నపహరించి మర్దించుకొనజాలక నామె జీవితము ని విధముగ నాశనముచేసిన కుమారుని సభలో విచారించుట కిష్టము లేక పరదేశములకంపిన న్యాయమూర్తులుకాదా తమరు? ఇదంతయు మగవారి పరిపాలనము. పదిమందిపురుషులు పట్టుబట్టి యొక మానవతిని పరాభవింపదలంచినపు డాటంకపరచువా రెవ్వరు? కానిండు చావగొట్టెదరు ప్రాణము తీసెదరు. ఇంతకన్న నధికము లేదుగదా! పైన భగవంతుడున్నాడు. న్యాయాన్యాయనిర్ధారణము నతడు చేయుచునే యుండును.

మోతి:— మే మామెను కొట్టము, చంపము. నేరస్తురాలని ఋజువైనయనంతరము సభలో శిరోజములను తీసివేసి పారదోలెదము.

యజ:— అన్యాయము. అధర్మము. మానవతిని పరాభవించిన రాజ్యము నిలువదు. రాజోవు మహోపరవస్థకు మీ రొడిగట్టుటకే మహిళాపరాభవమే సంకల్పము. ఆలోచించుకొనుడు.

మోతీ:— నోరుమూయుము. రాజకీయవిషయములలో స్త్రీల సలహాను గైకొనుదురవస్థ యింకను పట్టలేదు. నీ యాలోచనలతో మాకు నిమిత్తము లేదు.

అని పల్కుచు కోపముతో జమీందారు మోతీలాల్ చేతులు కడుగుకొని తన గదిలోని కేగెను. యజమానురాలు చేయునది లేక దీర్ఘ విచారముతో గూలబడి కమలకు రాబోవు దుర్గతినిగురించి చింతించుచుండెను.

*　　*　　*　　*

మరునాటి ఉదయమున విచారణము. కచేరీయంతయు కర్మచారులతో నిండియుండెను. కమల భటులవెంటవచ్చి దీనవదనయై కన్నీరుగార్చుచు నొకమూల నిలువబడియుండెను. పిర్యాదియొక్క విజ్ఞాపనము చదువబడెను. జమీందారు మోతీలాల్ కమల నిట్లు ప్రశ్నించెను. వెంటవచ్చిన వృద్ధురాలిని భటులు లోనికి రానీయక వెలుపలనే నిలిపివేయుటచే కమల యొంటిగ నిలువబడియుండెను.

మోతీ :—నీ పేరు కమలయా ?

కమ :—చిత్తము.

మోతీ :— మేలిముసుగుతీసి మాటలాడవలయును. నీవు పిర్యాదియింటిలోని బంగారు కంకణమును దొంగిలించితివా ?

కమ :— (ముసుగు తొలగించి) నేను దొంగిలించలేదు.

మోతీ :—నీవే తీసినట్లు పిర్యాది నిదర్శనములను చూపుచున్నాడు.

కమల చక్కదనమునకు సభయంతయు నివ్వెరపడి పోయెను. సభ్యులచూపులన్నియు నామెపై నుండెను.

కమ :—మీ నిదర్శనములు నా కనవసరము. నేను త్రికరణశుద్ధిగ వచించుచుంటిని. కంకణమును నేను తీయలేదు. మీ రెట్లు విశ్వసించినను సరియే. సామాన్యముగ నే దుష్కార్యమైనను గొప్పయింటివారు చేయవలయునుగాని నిరుపేదయింటబుట్టిన యభిమానవతులు నీచకార్యములకు పూరబడరు.

మోతీ :—గొప్పయభిమానవతివి. పెద్దవారి యనుమతి లేకుండా రహస్యముగ పిల్లవానింగన్న నీ యభిమానము లోకమునకు తెలిసినది. ఎట్టితల్లియో అట్టి బిడ్డ. తల్లి వ్యభిచారిణియు కూతురు పతివ్రతయగునా.

కమలకు కోప మధికమగుటచే పట్టజాలకపోయెను

కమ :—స్థానబలిమి కలదుగదాయని హద్దుమీరి మాటలాడిన లాభములేదు. స్వర్గస్థురాలయిన నా తల్లి వ్యభిచారిణియో కాదో భగవాను డెరుంగకపోలేదు. వీధిముగ మెరుంగని నన్ను మాయమాటల మోసపుచ్చి సూర్యచంద్ర నక్షత్రములుసాక్షిగ భార్యగా స్వీకరించెదనని నమ్మించి నా జీవితము నీ విధముగ జేసిన మహాత్మునికి తండ్రియగు తమ చిత్తవృత్తిని చరిత్రమునుగూడ సర్వసాక్షి చూచుచునే యున్నాడు.

మోతీ :—దుర్మార్గురాలా! వ్యభిచారిణీ! ఆడుదానవని తలంచి యూరకున్నకొలది వదరుచుంటివి నీజీవితము ఎవరిచేతిలోనున్నదో యాలోచించుకొనుచుంటివా?

కమ :— బాగుగ నాలోచించితిని. యుక్తాయుక్త-ధర్మాధర్మపరిజ్ఞానశూన్యునగు రాక్షసబలమునకు పశుబలమునకు నా జీవితము స్వాధీనమైనదని తెలిసికొంటిని. మీా పైశాచికశక్తి నా భౌతికశరీరమును నాశనము చేయగలదు. నా యాత్మనిశ్చయమును నా పవిత్రశీలమును నాశనము చేయజాలదు.

మోతీ :—(పండ్లు కొరుకుచు) చూడుము నీ జీవితము నెట్లు నాశనము జేసెదనో, నిండుసభలో నీ శిరోజముదీయించి పంపెదను. నీ వంటి జారిణి కదియే శిక్ష.

అని పల్కుచు భటునివైపు జూచెను. భటుడు వెలుపలి కేగి సిద్ధముగనున్న మంగలిని గొనివచ్చెను. కమల మంగలిని చూచి గడగడ వడకిపోయెను. తనకీ పరాభవము తప్పదని తలంచి మొండిధైర్యము నవలంబించి కూర్చుండెను. మంగలి జమీందారు ఆజ్ఞచే కమలముందు కూర్చుండి యామె సుందరదీర్ఘవినీలకేశపాశమునంతయు దీసివేయుచుండెను కమల యేడ్పునకు మితిలేదు సభ్యులందరా భయంకరప్రదర్శనమును జూడలేక కన్నులు మూసుకొని హాహాకారములు సల్పిరి. నాలుగు నిముషములలో నా జగన్మోహినియొక్క తలకట్టంతయు శిరమునుండి వేరై క్రిందబడెను. కార్యమును ముగించుకొని మంగలి యావలికేగెను.

కమల లేచి యెలుగెత్తి యిట్లనియె. సభ్యులారా! అత్యాచారము హద్దుదాటినది. నిరపరాధినియగు శీలవతియైన యాడుదానిని పరాభవించి కేశాకర్షణ మొనర్చిన రాజ్యములన్నియు నాశనములైనవి స్త్రీని పరాభవించిన ప్రభువు వాని

రాజ్యము సర్వనాశనమగుటకు సందియములేదు. ద్రౌపది కేశాకర్షణ మొనర్చి దుర్యోధనుడు సమూలముగ నాశనమయ్యెను. జగన్మాత సీత కపచార మొనర్చిన రావణుడు నిర్మూలమయినాడు. జ్ఞాపకముంచుకొనుడు. నేను నిరపరాధినిని. యువరాజమనోహరునిగాక వేరొక పురుషుని కంటజూచియుండనిమాట యథార్థమైనచో పరమేశ్వరుడు నా మొరాలించి యీ రాజ్యమును ధ్వంసముచేయకమానడు. నా కన్నీరుపడిన ప్రదేశము రుద్రభూమి కాకతప్పదు. నేను జీవించియున్నచో రాక్షసుడైన మోతీలాల్ భిక్షకుడై తిరుగుచుండ చూచెదను ఇది నా శాపము.

అని పల్కుచు నా సభనువీడి యూవలకేగెను. ఆమె కన్నులు నిప్పులను గ్రక్కుచుండెను. క్రోధరసపూరితమయిన యామె వదనము నెవ్వరు తేరిచూడజాలకపోయిరి కమలకిప్పుడు దిక్కులన్నియు నంధకారములయ్యెను. హృదయ మామె మెస్వాధీనములో లేదు. తా నెచ్చటికిబోవుచున్నదియు నామెకు తెలియదు. వెంటనున్న వృద్ధురాలు చేయి పట్టుకొని కమలా! జరిగినదేమో జరిగినది ఇంటికి పోవుదము రమ్మా. అని పలికెను.

కమ :—నా యిల్లు నట్టేట కలిసినది. నా జీవితమును నాశన మొనర్చిన యీ పాపపుప్రదేశమునకురాను.

వృద్ధు :—ఎచ్చటికి పోయెదవు ?

కమ :—మా మేనమామ యింటి కేగెదను.

వృద్ధు:—నిన్నచ్చట దిగబెట్టి పోయెదను. లేకున్న యీ వృద్ధప్రాణములు క్షోభిల్లును

ఇద్దరును బయలుదేరి విక్రమనగరముదాటి సాయంకాలమున నొక పల్లెటూరు జేరి దేవాలయములో నాటిరాత్రికి పరుండ నిశ్చయించిరి. కమలయు వృద్ధురాలును నేలపై పరుండిరి. తెల్లవారి వృద్ధురాలు లేచిచూడ కమల కానరాలేదు. చుట్టుప్రక్కల వెదకినను కానరామి తనత్రోవ నేగెను.

౨

నిద్రపోవుచున్న వృద్ధురాలిని వదలి కమల నడచిపోవుచుండెను. గోవిందపురము వెళ్ళుటకు సమ్మతము కాకపోవుటచే మేనమామ యింటికని చెప్పెను. కాని యామె కెట్టి బంధుగృహమును లేదు. జీవితముపై నసహ్యతజనించిన యా మందభాగ్యురాలి కా వృద్ధాంగన వెంటనుండు టాటంకముగదోచుటచే నామెను వదలించుకొనుటకు వేరుమార్గము లేక నిద్రలో నామెకు దెలియకుండ లేచి రాజమార్గమున కేగెను. తాను కానరాకపోయినచో కొంతతడవు వెదకి స్వస్థానము జేరగలదని నిశ్చయించెను. జీవితము భారమై తోచుటచే కమల నిర్భీతితో నా యర్ధరాత్రిమున నడచిపోవుచుండెను. ప్రపంచకములో నామెకు స్వజనమూ లేదు. ఆశ్రియమూ యదృశ్యమయ్యెను. పరాభవమూ కౌగలించుకొనెను. అపవాదములు

స్థిరముగ శిరమున మోపబడెను. ఇట్టి విషమపరిస్థితులలో నామెకు మృత్యువైన భయమును గల్గింపజాలదు.

రాత్రియంతయు నడచి తెల్లవారునప్పటికి త్రోవప్రక్కనున్న మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందను విశ్రమించెను. తన దురవస్థను దలంచుకొని యాలోచనసేయనారంభించెను. ఎచ్చటకుబోగలను? నా కాశ్రయమిచ్చువా రెవ్వరు? ఎచ్చటికేగిన నా దగ్ధహృదయమునకు శాంతిలభించును? హా పరమేశ్వరా నా నుదుట నేల యిట్టిదుర్గతిని లిఖించితివి? నీవే యీ నిరపరాధిని పట్ల విముఖుడవైనప్పు వేరేవరు నా కాధారమవుదురు? పొరపాటు ఇందు పరుల నననలసిన యవసరములేదు నా పూర్వజన్మకృతపాపమే నన్నిట్లు బాధించుచున్నది. అని తలపోయుచు సూర్యకాంతి విజృంభించుచుండుటచే లేచి నడువ నారంభించెను.

కొంతమంది బాటసారులు వెనుకనుండివచ్చి యామెం గలసికొనిరి. నవయువ్వనములోనున్న నామెయొక్క యాకృతినిజూచి వారిలోవారే గుసగుస లాడుకొనుచుండిరి. సాహసించి వారిలో నొకడామెను ప్రశ్నించెను.

బాట :— నీ దేయూరు?

కమ :— విలాసపూరు.

బాట :— ఏ వైపుననున్నది?

కమ :— ఉత్తరపుదిక్కున.

బాట :— కష్టమెరుంగని సుకుమారివలెనుంటివి. తల కట్టు తీయించితివేల?

కమల జవాబీయక ముందునడచిపోవుచుండెను. ఆమె యొక్క విచిత్రప్రవర్తనముజూచి పెక్కుగతుల ప్రసంగించుకొనుచుండ కమల వినజాలక కొంతమారము ముందునకు వడిగా నడచిపోయి రాజమార్గముదిగి ప్రక్కనున్న చెట్లమధ్యకుబోయెను. బాటసారులు సాగిపోయిన తరువాత మరల త్రోవలోనికివచ్చి పయనము సాగించెను. క్రమక్రమముగ నెండ యధికమై మధ్యాహ్నకాలమునకు నడినెత్తికి జేరెను. కమల జన్మమధ్యమున నెన్నడు నట్టిదీర్ఘప్రయాణము జేసియెరుంగనిదగుటచేతను ఆకలిదప్పులు తీవ్రమై బాధించుచుండ శిరోజవిహీనమైన శిర మెండతీవ్రతకు గాలుచుండ పైటచెంగు పైనవైచుకొని నిట్టూర్పులువిడుచు నడుగాముడుగా ప్రయాణము సాగించి యొకగ్రామమును జేరెను.

క్షుద్బాధానివారణమునకై యా యూరిలోని కొలదిమంది గృహస్థులయిండ్ల కాశాభరితమైన హృదయముతో బోయి యన్నమునకై యాచించెను. కాని స్వార్థపరులైన యా గృహయజమానులలో నొకరైన నామెకు పట్టెడు కబళమునుకూడ బెట్టక సాగనంపిరి. కడుపెడాకలితోనున్న యా దీనురా లొకదుకాణములోనికేగి చెంబెడు జలమునుమాత్రము త్రాగి పాదములు నొప్పిగానుండుటచే నొక యింటియరుగుపై పరుండెను. లోకమంతయు విసర్జించినను నిద్రాదేవి మాత్ర మామెను బహిష్కరింపక తన యొడిలోనికి దీసికొని కొంచెముకాలము మనశ్శాంతి నొసగెను.

కొంతకాలమునకు కమలకు మెలకువవచ్చునప్పటికి సూర్యాస్తమయమునకు కొంచెముకాలము వ్యవధియుండెను. కమల యీయూరనుండుట కిష్టపడక లేనిసత్తువను దెచ్చుకొని మరల ప్రయాణమును సాగించెను. కొంతదూరముపోవునప్పటికొక భిక్షుకురాలు తోవనుబోవుచు కమలను గలసికొని నిదానించి చూచి యిట్లు ప్రశ్నించెను

భిక్షు :—నీ వెవ్వరవు ?

కమలకు దుఃఖము పుక్కిలింతలగుటచే కంఠము బిగిసిపోవ జవాబీయజాలకపోయెను.

భిక్షు :—నీ పేరేమి ?

కమల కన్నీరుగార్చుచు రోదనముజేయ నారంభించెను

భిక్షు :—(సమీపించి) అమ్మాయీ ! బ్రిక్కుత్తరమీయవేమి ? నీ వెవరవు ? నీ దేయూరు ?

కమ :—నాది విలాసపురము.

భిక్షు :—ఒంటరిగ పోవుచుంటివేమి ? నీకు సంభవించిన కష్టమేమో చెప్పెదవా ?

కమ :—నా కెవ్వరును దిక్కులేరు. ఒంటరిదానను. పార్శ్వ మీడ్చుకొనిపోవుచున్నది.

భిక్షు :—ఎచ్చటికి బోయెదవు ? నీ కులమేమి ?

కమ :—మేము వైశ్యులము. గ్రహచార మెచ్చటికీడ్చుకొనిపోవునో నే నేమి చెప్పగలను ?

భిక్షు :— అమ్మాయీ ! నీ వేదో మహావిపత్తులో మునిగినట్లు గ్రహించితిని నాతోరమ్మ. వైష్ణవధర్మమును

ప్రార్థించిన వైశ్యకులమునందే నేను జన్మించితిని. నా యింటికి రమ్ము. ఈశ్వరుడిచ్చినంతలో నిరువుర మనుభవింతము. నీకు మంచిదినములు సంభవించినతరువాత కర్తవ్య మాలోచింప వచ్చును.

వేరుమార్గము లేకపోవుటచే కమల యా భిక్షుకురాలి యాహ్వానము నంగీకరించి యామెతో బయలుదేరెను. భగవాను డార్తత్రాణపరాయణుడు ఆపన్నుల నేదో యొకవిధముగ రక్షింపకమానడు.

౬

భిక్షుకియొక్క పేరు వైష్ణవి. ఆమె నా పేరుతో బిలిచెదను. నాలుగు మాసములు గడచెను. వైష్ణవి కమలలమధ్య గాఢమైన స్నేహము కుదిరెను. కమల వైష్ణవిని తల్లిగాభావించి యుపచారములుసేయుచు దన కాలము వెళ్ళబుచ్చుచు తన సద్గుణములు సత్ప్రవర్తనవలన వైష్ణవియొక్క ప్రేమ నార్జించెను

భిక్షావృత్తియే వైష్ణవికి జీవనాధారము. కాని ఒక వ్యక్తి సంపాదించిన భిక్ష యిద్దరికి తుష్టినిందుట కష్టమగుటచే నప్పుడప్పుడు కమలయు నామెతో నేగి తన యాత్మగౌరవము సిగ్గును చంపుకొని భిక్షమును దెచ్చుచుండెను. శిరమున కేశమును వృద్ధిజెంది కంఠము దాటుచుండుటచే నామెయొక్క

సుందరము పునరాగమన మగుచుండెను. ఆరుమాసములు దాటునప్పటికి శిరోజములు నడుమువరకు పెరిగినవి.

ఒకదినమున వైష్ణవి కమలతో నిట్లనియె

వైష్ణ :—కమలా! శివప్రసాదుగారింట్లో వివాహము జరుగుచున్నది మన మక్కడకు బోవలయును.

కమ :—ఇంటిలో పనియున్నది.

వైష్ణ :—వచ్చినతరువాత చేయవచ్చును.

కమ :—అచ్చటి కెంతదూరము ?

వైష్ణ :—నాలుగుమైళ్ళు

కమ :—అంతదూరము పోనేల ?

వైష్ణ :—వారు ధనికులు. సంభావన చాలదొరకును.

కమల కిష్టములేకపోయినను వైష్ణవియొక్క గృహాంతరస్థితులను గమనించినదగుటచే యంగీకరించి బయలుదేరెను

రెండుగంటలకాలము నడచి వారిద్దరు శివన్ప్రసాదు భవనముజేరిరి. పెండ్లి చాలవైభవముతో జరుగుచుండెను. భిక్షుకజనము చాలవరకు చేరియుండెను. ద్వారముకడ నిర్వురుపురుషులు నిలువబడియుండిరి. నొకడు కుంటి గ్రుడ్డి పేదజనముల కొక్కొకరిని పిలిచి ధర్మమునిచ్చి పంపుచుండెను. కమల దూరముగనిలిచి యా విధానమును బరికింపుచుండ వైష్ణవి వచ్చి యామెను వెంటరమ్మనిపిలిచి ధనమును పంచిపెట్టుచున్న పురుషుని సమీపించెను. వెనుకనున్న కమల తలయెత్తి యా పురుషునిజూచి కొయ్యబారిపోయెను. శరీర మాపాదమ

స్తకము కంపించెను. యట నిలువలేక దూరముగాబోయి యదేవనిగ నాతని జూడనారంభించెను. అత డెవరు ?

దైవగతి విచిత్రము. ఆ ద్వారముకడ నిలువబడి బీదలకు ధర్మముచేయుచున్నది మనోహరుడు. జమీందారు మోతీలాలునకు కిషన్ప్రసాదునకు దగ్గరబాంధవ్యముగుటచే మనోహరబాబీ వివాహమున కాహ్వానింపబడి వచ్చియుండెను కమల తన ప్రియుని రూపమును రెప్పవాల్చక జూచుచు నిలుఁబడెను. మురికిబట్టలతో సగము తలకట్టుతోనున్న యీమె నెవ్వరు గుర్తింపగలరు ? ఆమె హృదయమందు చల్లారిపోయిన సంతాపాగ్ని మనోహరసందర్శనమున మరల ప్రజ్వలించెను. ఎచ్చటలేని దుఃఖము వచ్చెను. కన్నీరువిడుచుచు హా నాథా ! నీవు ప్రేమతో గ్రహించిన యీ నిర్భాగ్యురాలి దురవస్థను జూచుచుంటివా ? నిన్ను నమ్మిన నా జీవితమెట్టి దురవస్థకు లోబడెనో నీకు తెలియుదుకదా ! నాథా ! నీవే నా సర్వస్వము నీవే నా యుపాస్యదైవము ఎన్నటికైన నీ దర్శనము లభించునన్నయాసయే ఘోరపరాభవాగ్నికి జిక్కి చావదలంచియు మరణింపజాలని నా జీవితమున కాధారము. నిదర్శనమైనది. కావున నిక నేను దేహమును త్యజించినను చింత లేదు.

అని విచారించెను. ఒక్కమారు మనోహరుని పాదములబడి తన కష్టచరిత్రమును విన్పింపవలయునన్న తలంపు కలిగెను. కాని వెంటనే తన యునికియు తన వేషమును జూచి

కొని యా యుద్దేశ్యమును వదలుకొని యదేవనిగ మనోహరుని జూచుచుండ వైష్ణవి సంభావనము గ్రహించి తనను వెదకుచు వచ్చుచుండుట కమలగ్రహించి వెంటనే కన్నీరు తుడుచుకొని ముఖము త్రిప్పుకొని నిలువబడెను. వైష్ణవివచ్చి భుజమును తట్టెను

కమలా! సంభావన గ్రహించితివా?

కమ:—నమ్మా. వెనుకకు ద్రోసివేసి యందరు ముందుకు పోయిరి ఆ గుంపులో దూరబడలేక వెనుకకు వచ్చితిని.

వైష్ణ:— ఎంత తెలివితక్కువదానవు. అందరును తెచ్చుకొనిరి. నీవొక్కర్తెవే పుచ్చుకొననిదానవు. నిష్కారణముగా రూపాయి పోగొట్టుకొంటివి. ఇంటికిరా?

కమలకు వెడలవలయునన్న తలంపే లేదు. మాటిమాటికి మనోహరుని జూచుచు వైష్ణవి చెప్పుమాటలకు పరధ్యానముగ నుత్తరమిచ్చుచుండెను. ధర్మమంతయు పూర్తియగుటచే మనోహరుడు లోపలికేగుటచే కమల వైష్ణవితో బయలుదేరెను. మాటిమాటికిని వెనుకకుజూచుచు నడుచుచుండెను. కమలవలన మరియొక రూపాయలాభము పోయినదని వైష్ణవి విచారపడుచుండెను. కాని యా దీనురాలి హృదయమున నాకస్మికముగ ప్రజ్వరిల్లిన దావానలమెట్టిదో యామెకేమి తెలియును.

౧౦

మధ్యాహ్నకాలము దాటునప్పటికి కమలా వైష్ణవి యిద్దరు జేరుకొనిరి. వైష్ణవియొక్క యాధారమున కమల మరియొక నెలదినము లచ్చటనే గడపెను. కానిచోట్ల కడగండ్ల బడుచు నామె యెట్లో తన దుర్భరజీవితమును వెళ్ళించుచుండెను. కాని యామె కష్టములంతతో దీరలేదు. పుండుమీద కారము పడినట్లు మరియొకవిపత్తు వాటిల్లెను.

ఒక దుర్మార్గునిదృష్టి కమలపైబడెను. వైష్ణవికి తగిన ధనమిచ్చి యామె సాహాయ్యమున తన కోరికను నెరవేర్చుకొనదలచి యొకనా డేకాంతముగా వైష్ణవిని పిలిచి కమలను తనకు సమకూర్చినచో నీకు గొంతధన మిచ్చెదనని పలికెను.

కమలపై పరిశుద్ధానురాగముగల వైష్ణవి యందుల కంగీకరింపలేదు. ఆ కామాంధుడు మరునా డామెను గలసికొని చేతిలో నొక పాతికరూపాయలనుంచి యిట్లనియె. నీ వామె నెట్లైన నాకు సమకూర్చితివేని నీ కింకను ధనము నిచ్చెదను. కొంతకాలమువరకు బిచ్చమెత్తుకొననక్కరలేదు. ఆ సుందరి మాట చెప్పనక్కరయే లేదు. నా హృదయరాణినిగా జూచుకొని సుఖింపజేసెదను. బాగుగా నాలోచించుకొనుము.

చేత పాతికరూపాయలు పడునప్పటికి వైష్ణవికి మనస్సు చలించెను. కమలపైగల వెనుకటిబుద్ధి మారిపోయెను. నే నామెతో మాట్లాడి నీకు రేపు ప్రత్యుత్తర మిత్తునని పలికి వానిం బంపెను.

నాటిరాత్రి కమలతో యీ వృత్తాంతము నెఱింగించి ఎంతకాల మీ యొంటిజీవితమును గడపెదవు. అంగీకరించి సుఖపడుమన కమలతటాలున నామెపాదములబడి యేడ్చుచు తల్లీ! నిన్ను మాతృసమానురాలిగా దలంచి సేవించుచు నా కష్టకాలమును నీ యండను గడపుకొనుచుంటిని నేను పతి పరిత్యక్తనైనను దుర్మార్గురాలను కాను. నన్ను పాపకూపములో ద్రోయవలదు. నీవే దిక్కని నమ్మిన యీ దీనురాలి జీవితము నాశనము చేయవలదు అని పల్కుచు దుఃఖించెను

కమల రోదనము వినిన వైష్ణవికి జాలికలిగెను. మరునాడు వానితో కమల యంగీకరింపలేదు నీ వా యాసను విడువుమని పల్కెను. కాని లోకస్వభావమును బాగుగ నెరింగిన యీ కామాంధుడు వైష్ణవిచేత నొక నవరసు వుంచి యిట్లనియె.

వైష్ణవీ! నా కామె యంగీకారముతో నవసరము లేదు ఆమె యంగీకరింపపోయినను నా కార్యమ్మును నేను నెర వేర్చుకొనగలను. నాకు నీ యనుమతియే కావలయును.

చేత బంగరునాణెము పడినంతనే యామెకు మనస్సు మెత్తబడనారంభించెను. ఆశాపిశాచమువచ్చి శిరమున దాండవింప దొడంగెను. కొంతతడ వాలోచించెను. తుదకు ద్రవ్యాశ యీ భిక్షుకిరాలియొక్క ధర్మాధర్మ వివేకమును నాశనముజేసి తా నాక్రమించుటచే కమల నా దుర్మార్గునకు స్వాధీనము జేయుటకే నిశ్చయించెను. రాత్రి రెండుయామ

ములు దాటినపిదప వచ్చినచో నీ కామె స్వాధీనురాలగును. మేలుకువగానున్నంతవరకు నీ కామె లొంగదు. నీ యుద్దేశము నామె నిద్రావస్థలోనే తీర్చుకొనవలయునని చెప్పి వానిని బంపెను.

రాత్రి కడచుచుండెను. కమల పరుండెనేగాని నిద్ర రాలేదు ఏ క్షణమున నే యవస్థ సంభవించునోయని దిగులు పడుచుండెను. గుండెలు కొట్టుకొనుచుండెను. హృదయము కంపించుచుండ కదలక పరుండి తన ధర్మరక్షణోపాయమును యోజించుచుండెను

నాకిప్పు డేదిగతి? నారీజీవితమున కమూల్యభూషణ మగు శీలము నశించినచో లోకమున నాత్మహత్యయు పరలోకమున దుర్గతులు తప్పవు ఏ నిక్షేపము నింతవరకు గష్టముల కోడిగట్టి కాపాడుకొనగల్గితినో యా యభిమానధనము నీ భిక్షుకి ధనాశచే నాశనము జేయ బూనుకొనినది ఇంక నాకీ ప్రదేశమున క్షేమము లేదు ఓ రూపసూ! నీ వేల నన్నాశ్రయించితివి? నీ మూలముననగదా! నాకీ కడగండ్లు.

అని తలపోయుచు పరుండియుండెను. సగమురాత్రి జరిగెను. వీధితలుపు చప్పుడయ్యెను. వైష్ణవి లేచి కమలను నిదానించి చూచి నిద్రించుచున్నదని నిశ్చయించి మెల్లగ లేచి తలుపు తీసెను. కమలకు గుండెలు ఝల్లుమనెను. లోనికి పురుషుడు ప్రవేశించినట్లు తెలిసికొనెను. తన సర్వనాశనము సమీపించెనని గ్రహించి యీ యాపదనుండి యావలబడు నుపా

యమేమాయని తలగోయనారంభించెను. ఇంతలో వైష్ణవి కమలను సమీపించెను.

కమ:—ఎవరా వచ్చినది?

వైష్ణ:—కేకలు వేయకుము.

కమ:—అతడెవ్వరు?

వైష్ణ:—నిన్న సాయంకాలము నీకో నేను చెప్పలేదా. ఆతడు గొప్పధనికుడు నీ అదృష్టము పండినది. లెమ్మా.

కమ:—సరియే కాని యొకమారు వెలుపలకురమ్మా మాటలాడవలయును.

వైష్ణవి యందుల కంగీకరించెను కమల యామెను వెనుకభాగమునకు గొనిపోయి యిట్లనియె.

నీవు చెప్పినదాని కంగీకరించితినిగాని కామాంధుల వాక్యములకు నిలుకడయుండదు. తుమ్మెద పుష్పము నాఘ్రాణించి మకరంధమును గ్రహించి విడిచినట్లు కాముకుల నమ్మిన వారిజాక్షులగతి యింతే. దీపముండగనే యిల్లు చక్కబెట్టుకొనవలయును. కావున నీవేగి వానితో నామె మురికిబట్టలతో నలంకారశూన్యముగా వచ్చుట కంగీకరించుటలేదు. ధరించుటకు మంచివస్త్రములు మెడలోనికొక యాభరణముకూడ తెచ్చి యిచ్చినగాని యొప్పుకొనదు. ఒక నూతనయువతిని స్వాధీనము చేసికొనవలయునన్న నామె కోరికలను దీర్పక తప్పదు. రేపు ప్రాతఃకాలము నీవు వానిం దెచ్చియిచ్చినచో రాత్రివేళ నీకోర్కె తీర్చుకొనవచ్చునని చెప్పుము పొమ్మా. ఆ నగలు వస్త్రములు నీవే తీసికొనవచ్చును.

ధనాశా పిశాచావేశితయైన వైష్ణవి యా మాటల కంగీకరించి వీధిగానున కేగి వానితో కమల చెప్పినదంతయు వివరించెను. వివేకశూన్యుడైన యా కామాంధుడు కమల వాక్యములను నిజములని నమ్మి యామె తనకు వశపడినట్లే నిశ్చయించి యంగీకరించెను. రేపుదయమే పంపించెదనని చెప్పి వాడేగెను. ఏదో యొక విధముగ నేటికి గండము తప్పెనని కమల ధైర్యముతో లోనికివచ్చెను. ఇర్వురును శయనించిరి. వైష్ణవి నిద్రకు జొచ్చెను. కమల కొంచెముకాలమట్లే శయనించి మెల్లగ లేచి చూచెను. వైష్ణవి నిద్రించుచుండెను. ఇంతకన్న వేరుతరుణము లేదని తలంచి మెల్లగ లేచి చల్లగ నడుగులు పెట్టుచు వీధి తలుపులను తెరచి బయటికివచ్చి వెలుపల గొళ్ళెమును బిగించి యా యర్ధరాత్రిమున వ్యాఘ్రము బారినుండి విడివడిన కురంగమువలె పోవుచుండెను. ఎచ్చటికి బోవలయునో గమ్యస్థానమేదియో యామె కేమియు దెలియదు పాదములెచ్చటకు తీసికొనిపోయిన నచ్చటికి పోవుచుండెను.

తెల్లవారుజామున మూడుగంటలగునప్పటి కామె గ్రామము దాటి మూడుక్రోసులదూరముగ నడచి యొకచో గూర్చుండి కర్తవ్యము నుగూర్చి తలపోసెను.

ఇప్పుడు మరణమే కర్తవ్యము. వేరుపాయము లేదు. పూర్వజన్మశత్రువువలె నన్ను బాధించుచున్న యీ పనికిమాలిన రూపముతో నెచ్చటికేగినను ముప్పు తప్పదు. ఏ జన్మలో చేసికొనినపాపములో యీ జన్మమున వెంటాడుచున్నవి ఈ పాపకర్మానుభవమున కంతము లేదా! లేకనేమి? ఆత్మత్యాగ

మన్నికష్టములను దూరము చేయును. తప్పదు. నేను మరణింపవలయును.

అని నిశ్చయించుకొని బయలుదేరెను. శరీరత్యాగమునకు మార్గమెట్లాయని యాలోచించుచు నడచుచుండ తెల్లవారుఝామయ్యెను. పక్షులు కీచు కీచు మనుచుండెను. విశాలమయిన నదియొకటి ప్రవహించుచుండెను. కమల యా నదీతీరమునుం జేరి ప్రాణములను త్యజింప నిశ్చయించెను.

గట్టున నిలువబడి తన యిష్టదేవతలను ప్రార్థించెను. తుదకు భర్తయైన మనోహరుని తలచుకొని నాథా! నను స్వీకరము శాశ్వతముగా నే నీ లోకమును పరిత్యజించుచుంటిని. కష్టకాలములో నొకమారు మీ దర్శనము లభించినది. అదియే నాకు దక్కినపుణ్యము. నీ పాదములనుకాక నీ జన్మములో వే రేమియు నెరుంగను. పరలోకమునకేగినను నీ పాదములనే స్మరించెదను. భజించెదను. అని తలంచుకొని తనకు సంభవించిన కష్టములనన్నింటిని స్మరించి యొక్కమారు పెద్దపట్టున వెక్కి వెక్కి యేడ్చెను ఆ యరణ్యరోదనమును వినువారెవ్వరు?

కొంతవడికి లేచి ముందునకేగి యెత్తయిన ప్రదేశమునుజూచి యటనుండి నడుమును బిగించుకొని హా నాథా! మనోహరా! యని యరచుచు గుబాలున నా నదీప్రవాహములో దుమికెను వేగముగా నది ప్రవహించుచుండెను. కమల యా ప్రవాహములో లీనమయ్యెను.

౧౧

జమీందారు మోతీలాలుయొక్క క్రొత్త ఎత్తులెట్లున్నవో గమనింతము.

మోతీలాలు నివసించు భవనమునకు శాంతినికేతనమని పేరు విక్రమనగరములోని భవనములలో శాంతినికేతనము సుప్రసిద్ధమైనది. జమీందారీ తాణాలలో రామపురం తాణా చాలాప్రసిద్ధికెక్కినది మోతీలాలు జమీ మొత్తం మీది ఆదాయములో సగమునకు పైఆదాయము రాంపుర తాణానుండి రాజధానియగు విక్రమనగరమునకు బంపబడుచుండును. దానిం బరిపాలించుటకును సంవత్సరమునకు రాదగిన జమీందారీశిస్తును పన్నులను వసూలుచేసి ఖర్చులుపోను మిగిలిన ద్రవ్యమును ఖజానాకు పంపుటకును తన బావమరది అనగా భార్యా సోదరుడగు రఘునాథున కధికారమిచ్చియుండెను.

రఘునాథుడు మూర్ఖుడు. గర్విష్ఠి. వ్యసనాసక్తుడు. అట్టి వానిని బంపుట కిష్టము లేకున్నను భార్య బలవంత మధికమగుటచే రఘునాథుని తాణేదారుగ నియమింపక తప్పనిసరియయ్యెను.

రాజశ్యాలకుడగు రఘూ ఉద్యోగములో బ్రవేశించినది మొదలు గ్రామములో దుర్మార్గములు చెలరేగెను. త్రాగుట, రహస్యముగ గొప్పఇంటి యాడుబిడ్డలను కోడండ్రను జెరబట్టి వారి యభిమానమును భంగపరచుట ద్యూతము మొ

దలగునవి వాని విలాసక్రీడ యయ్యెను. తాణాకు జేరిన ద్రవ్యము మంచితీర్థమువలె విచ్చలవిడిగా వ్యయమగుచుండెను.

మునుపే క్రొత్త. పైగా త్రాగుట నిప్పుత్రొక్కట సంభవించినవో దానినాపగల వారెవ్వరు? అక్కట రఘూ వ్యసనాసక్తుడు. అధికారము చేతికి వచ్చినది పైగా రాజస్యాలకుడు అతని నేరములను జమీందారుతో చెప్పగల వారెవ్వరు? అతని యాజ్ఞ సుగ్రీవాజ్ఞగా సాగిపోవుచుండెను. దుర్మార్గుల గుంపు సర్వదా చుట్టుముట్టి స్తోత్రపాఠములు చేయుచుండ వారి యిచ్చకములకుబ్బి స్వేచ్ఛగ వ్యయమొనర్చుచు నయభయములవలన కులస్త్రీలను స్వాధీనమొనర్చుకొనుచు లోక కంటకుడై, కాలక్షేపము జేయుచుండెను. విక్రమనగరమునుండి దివాన్ ఖజానాకు ద్రవ్యము చెల్లింపవలయునని యెన్నియో యాజ్ఞాపత్రములను రఘునాధున కంపెను. కాని యవియన్నియు బుట్టలో జేర్చుచుండెను. పంపిన తాకీదులకు ప్రత్యుత్తరము లేకపోగా చిల్లిగవ్వయైన రాంపూరు తాణానుండి వసూలు కాలేదు.

దానికితోడు దైవసంకల్పమో లేక చేసికొనిన కర్మఫలితమో కాని అతివర్షములవలన చేలన్నియు మునిగి కుళ్ళిపోవుటచే పంటయంతయు నాశనమయ్యెను. రానురాను అతివృష్టి యధికమై కొలది గ్రామములయందు కలరా మహామారి (ప్లేగ్) యంకురించి జనులను కబళింపసాగెను.

గోవిందపుర గ్రామమంతయు కలరా మహామారితో నిండియుండెను. దినమునకు పది పదునైదుగురు చొప్పున మృత్యువున కాహుతియగుచుండిరి. చచ్చినవారికి సంస్కార

ముజనుగు మార్గము కానరాకుండెను. కమలపై యపవాదమును మోపి న్యాయస్థానమున ఫిర్యాదు తెచ్చిన గౌరీశ్వరుని కుమారుడు కలరావలన మరణించెను. గౌరీశ్వరుని దుఃఖమునకు మితిలేదు. నిరపరాధినిని పరాభవించినందులకు ప్రతిఫలముగ గ్రామమంతయు బీడుగు పెంటలగుచున్నది. కమల దుఃఖాగ్ని కాహుతియగుచున్నదని గ్రామములోని పెద్దలందరును తలపోయ నారంభించిరి.

ఎస్టేటులోని గ్రామములన్నియు నీతిబాధలతో నిండియుండుటవలన ఖజానాకు చేరవలసిన సాలియానా ఆదాయములో నాలుగవభాగమైన పూర్తికాలేదు. రాంపూరు తాణా నుండి డబ్బు చేరకపోవుట మోతీలాలున కొక దెబ్బతగిలినట్లుండెను. గవర్నమెంటుకు డబ్బు చెల్లించవలసిన (ఫేష్కష్) తేదీ సమీపించెను మూడుదినములకన్న వ్యవధి లేదు, ఏమి చేయుటకు తోచలేదు మోతీలాలునకు గుండెలు కొట్టుకొనుచుండెను రాంపూరు ఖజానా చేరకపోవుటకు తగిన కారణమేమో తెలిసికొనవలయునని మోతీలా లొక భటుని వెంటనిడుకొని రాంపురము ప్రవేశించెను. రఘునాథుడు కానరాలేదు తాణా ఉద్యోగియులను పిలిపించి విచారింపగా క్రమక్రమముగ రఘునాథుని దుర్మార్గమంతయు వెల్లడియయ్యెను. వానిని పట్టితెచ్చుటకై భటుల నంపెను. కాని యా దుష్టుడు బావగారిరాకను దెలిసికొని గ్రామమువిడిచి పరారియయ్యెను మోతీలాలునకు మతియంతయు పోయినట్లుండెను. రాజకీయ ద్రవ్యము నెట్లు చెల్లింపవలయునాయన్న దిగులుపుట్టెను. వెంటనే మరలి విక్రమనగరు జేరి యాలోచించెను. అతని కేమి

యు పాలుపోలేదు. ఒక్కయుపాయము తట్టుటచే మరునాఁ డొక భటుని దీసికొని కలకత్తా వెడలిపోయెను. హౌరా స్టేషనులో దిగి హౌబజారుస్ట్రీటులోనికి బండిపై పోయి, ఆవీథిధారియు గొప్పకమీషను వర్తకుఁడగు రామానందచటర్జీయొక్క కార్యస్థానముఁజేరెను. చటర్జీ గొప్ప వ్యాపారస్థుఁడు లక్షలమీఁద వడ్డీ వ్యాపారము జేయుచున్న బ్యాంకరు. అతని కార్యస్థానములో పెక్కుమంది గుమాస్తాలు పని చేయుచుందురు.

ఎల్లప్పుడు వెండి బంగారము రూపాయలు కరెన్సీ తాండవమాడుచుండును. మోతీలాల్ అతనికడ కొన్ని లక్షల రూప్యములను దాచియుంచెను. ఈ యాపత్కాలములో చటర్జీదగ్గిర దాచినద్రవ్యము చాలనియెడల మరికొంత ఋణము తీసుకొనియైన గవర్నమెంటుడబ్బు చెల్లించుతలంపుతో వచ్చియుండెను

మోతీలాలు బండిదిగి చటర్జీ కార్యస్థానములో కాలు పెట్టుటయే తడవుగ నాశ్చర్యపడెను. నోట మాటరాలేదు. జనాకీర్ణమై లక్ష్మీనాట్యముతో నిండియుండెడి కార్యస్థానము మూయబడియుండెను. ప్రక్కనున్న కొట్లన్నియు మూయబడి నిర్మానుష్యమైయుండెను.

వెంటనే బండెక్కి రామానందచటర్జీ మేడకు వెళ్ళెను. అదియును శూన్యముగ నుండెను. నొక భటుఁడుమాత్రము ద్వారముదగ్గిర నిలువబడియుండ మోతీలాలు వానిని సమీపించి తడబడుచున్న మాటలతో నిట్లు ప్రశ్నించెను.

మోతీ :—రామానంద చటర్జీగారు ఎచ్చటనున్నారు? వారి కార్యస్థానము వేరొకచోటికి మార్చినారా ?

భటు :— మీ కేమి సంబంధము ? మీ దేయూరు. కలకత్తావాసులుకారా ?

మోతీ :—నేను విక్రమనగరు ఎస్టేటు జమీందారును వారికిని మాకును వడ్డీవ్యాపారములో సంబంధమున్నది.

భటు :—మీ కింకను తెలియనే లేదా ?

మోతీ :—బాబా ! నా కేమియు తెలియదు. సత్వరముగ నేమిజరిగినదో వచింపుము

భటు :—చటర్జీగారితాలూకు విదేశవ్యాపారములో (ఎక్స్చేంజీ) నేదో గొప్పనష్టమువచ్చినదట. నష్టమొక కోటిరూపాయలవరకుండునని చెప్పుకొనుచున్నారు. వార్త వినినవెంటనే కార్యస్థానములు మూయబడినవి. చటర్జీగారు కుటుంబసహితముగ నెచ్చటకేగిరో తెలియదు. వారి పని దివాలా అయినదని వాడుకపడినది. నిన్న నిచ్చట ఇసుకవేసిన రాలని జనము వచ్చి తిరిగిపోయినారు.

మోతీలాలు శిరమున వజ్రప్రహారమైనట్లుండెను

మోతీ :—అతని దివాలాను కోర్టువారంగీకరించినారా?

భటు :—ఆహా ! అంతయు నిన్న నైదుగంటలతో పూర్తియైనది. ఎప్పుడో మిగిలిన యాస్తిని వేలాము వేసి బాకీదారులకు పంచుదురు.

అని చెప్పి యా భటుడు వెడలిపోయెను. మోతీలాలు నిల్చున్నచోటనే కుప్పకూలిపోయెను. అతని స్వంతమగు మూలధనము పదిలక్షలితనిదగ్గర దాచియుండెను. ఆ యాధారము కూడ నాశనమయ్యెను. మధ్యాహ్నము రెండు గంటలకు

డబ్బును న్యాయస్థానమున చెల్లించనియెడల జమీందారీని వేలాము వేయబడును ఒక్కమారుగ తనయైశ్వర్యము ఎస్టేటు గౌరవము, పదవి అన్నియు నేలపాలగుటచే కన్నీరుగార్చుచు శోకింప నారంభించెను. సేవకుడు సమీపించి బాబూజీ! విచారించిన లాభమేమి? న్యాయస్థానమునకుబోయి సావకాశ మున్నచో వాయిదాతీసికొని వత్తము. తర్వాతసంగతి నాలోచించవచ్చును. అని సలహా నొసంగెను.

మోతీలాలు పెదవివిరిచి లాభములేదు. అయినను నీ మాట కాదననేల పోదమురమ్ము. ఇర్వురును బయలుదేరి నాలుగుగంటలకు న్యాయస్థానముంజేరి విచారింపగా ఖజానా జమకట్టవలసిన వాయిదాదాటుటచే జమీందారీ వేలాము పాటపాడబడి ఎవరిపేరనో కొట్టివేయబడెనని తెలిసికొనెను. అన్నియాశలు నశించెను. దుఃఖభరముతో హెడ్‌గుమాస్తాను సమీపించి విక్రమనగరం జమీందారీ ఎవరిపేర కొట్టివేయ బడెనని యడిగెను. గుమాస్తా రిజిష్టరుచూచి కాగితముపై వ్రాసియిచ్చి వేరొకపనిమీదబోయెను.

మోతీలాలు దానిని కంపితహస్తములతోవిప్పి చదువు కొన నందిట్లు వ్రాయబడియున్నది

విక్రమనగరు ఎస్టేటును మహారాజ సతీశచంద్రప్రసాద బహద్దరువారి సహోయమైన శ్రీమతీ కమలాదేవిగారు కొని యున్నారు.

మోతీలాలు చదువుకొని తలతిరిగి పడిపోవుచుండ సేవ కుడు పట్టుకొని వెలుపలికి గొనివచ్చెను.

చూచితిరా! దైవసంకల్పపరిణామము? క్షణములో లక్షాధికారి భిక్షాధికారియయ్యెను.

౧౨

మోతీలాలు బండెక్కి బైలాఘాటులోనున్న తన బంధువుల యింటికిబోయి యానాటిరాత్రి యట గడపెను. అతనికంతయు నంధకారమైపోయెను.

ఆహా! దైవమాయ! ఎంతలో నా కిట్టిదైన్యదశ సంభవించెను. ఆశలన్నియు నిరాశలయ్యెనుగదా! నా దురదృష్టదేవత నన్ను కాలదన్నుటచేతనే గొప్ప బ్యాంకరుఅని విశ్వవిఖ్యాతిబడసిన రామానందచటర్జి దివాళాయగుటయు సంభవించెను. లేకున్న నేదో యొక విధమున జమీందారీని నిలువబెట్టుకొనియుందును. ఎంత దుర్దశ! ఇంకెవరునుగాక నాకు విరోధియగు సతీశచంద్రప్రసాదుడే దీనిని కొనరావలయునా? ఇతరు లెవరైన కొనినచో కొంతప్రయత్నించుటకైనా సావకాశముండెడిది. ఇప్పుడా యవకాశమే లేదు. పెక్కుమారులు న్యాయస్థానమున నతనితో వివాదపడినకారణమున నేనతనితో మాట్లాడదలంచినను నాకట్టి సావకాశమొసంగడు. మంత్రించినట్లుగా కన్నులకు గంతలుగట్టి తీసికొనిపోయినట్లాయెనే. ఏ మొగముపెట్టుకొని విక్రమనగరమున కేగుదును? ప్రజలందరు నన్నెంతచులకనగ జూతురు? అక్కటా నా జీవితనాటక మిూ విధముగ దురవస్థరంగముతో బూర్తిగానున్నదా?

ఈ కమలాదేవి యెవరు? మహారాజ సతీశచంద్రునకు నామె కేట్టిసంబంధము? నా ఎస్టేటునంతయు గ్రద్ద తన్నుకొని పోయిన రీతిగ కాజేసినది

కమలా! కమలా! కమల పేరు తలపెట్టినప్పటి కతనికి సర్వాంగములు కంపించెను. హృదయమున నమితమైనమంట తల తిరుగుట—మర్మభేదకవిచారము మొదలగునవి యతనిం జుట్టుకొనెను. పడక కుదరక పొర్లనారంభించెను. దీర్ఘవిశ్వాసములను విడచుచు ఆహా! కమలకు నే నెంతపరాభవ మొనర్చితిని. ఇదంతయు నా నిరపరాధిని యొసంగిన శాపఫలమే కాబోలు. అమానుషికమగు రాక్షసకృత్యము—శిరోజఖండనము చేయించి పారదోలితినే. యీ పాపఫల మనుభవింపక తీరునా? కమలా! కమలా నన్ను క్షమింపుము ఐశ్వర్యమత్తుడనై నీకు దుర్భరపరాభవమును కల్పించితిని. నీ వెచ్చట నున్నావు నన్ను క్షమింపుము.

మోతీలాలీవిధముగ శయ్యపై పరుండి తెల్లవార్లు విచారపడుచుండెను. కంటికి నిద్ర యెట్లువచ్చును? ఉదయముననే లేచి స్నానాదులు నెఱవేర్చుకొని బంధువుల యనుజ్ఞగొని రైలుస్టేషనుకు బయలుదేరెను. రెండుదినములనుండి యాహారము తినలేదు. అయినను నతడేమియు గ్రహింపలేదు. అతని యాకలిదప్పులన్నియు నేమయ్యెనో తెలియలేదు. దీర్ఘవిచారమాతని కడుపును నింపుచుండెను.

స్టేషనుకు వచ్చునప్పటికి బండి సిద్ధముగ నుండుటచే టిక్కెట్టు తీసికొని బండిలో గూర్చుండెను శరీరముమాత్రము బండిలోనుండెను. మనస్సుమాత్రము లయించినట్లుండెను.

సకాలమునకు బండి విక్రమనగరము స్టేషనులో నిలువబడెను. బండి సిద్ధముగనుండుటచే రైలుదిగి వెలుపలకువచ్చి బండి యెక్కి శాంతినికేతనమున బ్రవేశించెను. మహాలలోనికి బోయిన వెంటనే నతనికంతయు శూన్యముగ గానవచ్చెను. ఏ వైభవము, ఏ పరివారము—ఏ రాజభవనములు తనవనిభావించెనో యవియన్నియు నిప్పుడు పరులపాలయ్యెను. చేతకాసు లేని నిర్ధనుడు. ఎవ్వరితో మాట్లాడక యేకాంతగృహములో జేరి కర్తవ్యమును నిర్ధారణమొనర్చెను.

మరునాడు దివాను మొదలగు కర్మచారులనందరిని పిలిపించి జరిగినవృత్తాంతము నెరిగించి వారల కనుజ్ఞనొసంగి ఇంకమీద మహారాజ సతీశచంద్రునియాజ్ఞల కెదురుచూచుచు నాకును నా ఎస్టేటునకునుగల సంబంధము తెగిపోయినదని చెప్పెను. ఉద్యోగస్థులందరు మోతీలాలుయొక్క దశకు జాలిపడుచు వెడలిపోయిరి. దివాణములో సేవకులనందరకును పైన చెప్పినట్లే జరిగినవృత్తాంతము నెరుకపరచి, పంపివేసెను. నిర్ధనుడైన తనకీ పరివారమేల? ఎట్లు పోషించును? తండ్రికి సంభవించిన దురవస్థకు మనోహరుడెంతయో విలపించి మరు దినమునుండియు నేదియైన యుద్యోగముకొరకు ప్రయత్నము సేయ నారంభించెను. కాని యీ దినములలో ఉద్యోగము దొరకుటయన్న మాటలా! మోతీలాలు మనోహరున కొకచోట వివాహమును స్థిరపరచెను. కాని యా కార్యమును నిర్వర్తింప లేకపోయెను.

ఈ నాటికి మనోహరుని భాగ్యసూర్యుడస్తమించిపోయెను.

౧౩

మోతీలాలుయొక్క జమీందారీకి సంబంధించిన యావ దాస్తులను స్వాధీనము చేసికొనుటకును పన్నులు వగైరా వసూలుచేసికొనుటకును కమలాదేవిగారిపక్షమున కొంతమంది యుద్యోగులు క్రిమనగరమున కరుదెంచి కార్యస్థానములు, భవనమును, టికాస్టు ఎస్టేటుకు సంబంధించిన సమస్తవ్యవహారపు కాగితములు మొదలగు వానిని స్వాధీనపరచుకొనుచుండిరి. ఒక యుద్యోగి మోతీలాలును పిలిచి యిట్లనియె

మోతీలాలుబాబూ! మీ పరిస్థితి మారినది. సంపదయంతయు తొలగినది. తత్కారణమున మీ రింతవిశాలమైన పెద్దరాజభవనమును భరింపజాలరు. మా జమీందారిణీగారు నివసించుటకొరకు రాజమందిరము కావలయును. మీ శాంతినికేతనమును విక్రయించినచో తదుపరి మీరొక చిన్నయింటిలోనుండవచ్చును. తగినవెల యొసంగబడును. ఆలోచించి రేపటిదినము మా కేసంగతియు నెరిగింపవలయును. మోతీలా లందుల కంగీకరించి వెడలిపోయెను. ఇంటికిబోయి కర్తవ్యమును యోజింపదొడంగెను. ఇంత విశాలమైన రాజభవనము నా కేల? నా పదవి యేనాడు తొలంగెనో వైభవములన్నియు నప్పుడే వినశించిపోయెను. దీనిని భరింప నా తరము కాదు. పడిపోయిన మరమ్మత్తుకే విశేషద్రవ్యము కావలయును. దీని నమ్మవలయును. పదునైదువేలకో యిరువదివేలకో విక్రయించి యొక చిన్నయింటిలోనుండి మిగిలినధనముతో పొలమునుకొని వ్యవసాయముచేయుచు దినచర్య గడపెదను.

జమీందారుగా మరణించి దరిద్రమోతీలాలుగా నవతరించుటకు తగినట్లు యుండవలయును. అని నిశ్చయించుకొనెను. కష్టపడి సంపాదించిన శాంతిని కేతనమును విక్రయింపను అను నిశ్చయము కలిగిన వెంటనే మోతీలాలు కన్నీటిని విడిచెను.

మరునాటి యుదయమున శాంతిని కేతనముయొక్క విలువ స్థిరపడెను. పదునెన్మిది వేల రూపాయలకు కమలాదేవి గారికొరకు కా భవనము విక్రయింపబడెను. వేరుగృహము నిర్మించుకొనువరకు మోతీలాలు కుటుంబము దేయుండు నియమము కూడ నంగీకరింపబడెను తదనంతరము రెండుమాసము లలో మోతీలాలొక చిన్న యింటిని నిర్మించుకొని దానిలో ప్రవేశించెను.

*　　*　　*　　*

ఆ దినమున రాజభవనమంతయు కందరగోళముగా నుండెను. మహారాజ సతీశచంద్రప్రసాదబహద్దరుగారు విక్రమనగరమున ప్రవేశించియుండిరి. గ్రామములోని పెద్దలందరునువచ్చి రాజమందిరములోనున్న మహారాజుగారి దర్శనము జేసికొనిరి. ఒకనాటి మధ్యాహ్నకాలమున మహారాజు విక్రమనగర వాస్తవ్యులనందరి నాహ్వానించి రాజభవనమున సగౌరవముగ గూర్చుండబెట్టి యిట్లనియె.

పౌరులారా! నేను మీ ప్రభువును కాను. యీ జమీందారికి శ్రీమతి కమలాదేవి యజమానురాలు. మీరందరామె ప్రజలు. నేనామెకు తాత్కాలిక ప్రతినిధిగా మీ యందరికి సందేశము నెరిగింపవచ్చితిని. నేనీ ఎస్టేటును కమలా

దేవిగారికి పెట్టుబడిపెట్టి కొనియిచ్చితిని. కావున మీ రంద రామెచే నియమితులగు కర్మచారుల యాజ్ఞల బాలించుచు మీ ప్రభ్విపై భక్తితో నుండవలయును. ఇదే నేను మీకియ దలంచిన సందేశము.

మహారాజసందేశమును విని పౌరులందరును తమకు రానున్న ప్రభ్వియగు కమలాదేవిగూర్చి తలపోయుచు సభను వదలి తమ తమ యిండ్లకేగిరి. అనంతరము రాత్రి తొమ్మిది గంటలకాలమునకు సతీశచంద్రుడు మోతీలాలును పిలిపించి యిట్లు మాటలాడెను.

మహా:—మీరు చాల కష్టదశలోనున్నారు. అందుకు నేనును విచారించుచునేయుంటిని. నేను ప్రతిజ్ఞాబద్ధుడను కానిచో మీ జమీందారి నెదో యొక పద్ధతిపై మీకిచ్చియుందును. ఇందులకై మీరు వ్యసనము జెందవలదు.

కం॥ సిరితావచ్చిన వచ్చును । సలలితముగ నారికేళ
సలిలముభంగిన్.

అను రీతిని నైశ్వర్యముయొక్క రాకపోకలను తెలిసికొన మన తరముకాదు.

మోతీ:—ఇది నా దురదృష్టపుదినములు. కావున నేనిట్టిదశకు వచ్చితిని. మీరుగాక వేరెవ్వరు కొనినను నేను తిరిగి నా ఎస్టేటును సంపాదించుకొనియుందును.

మహా:—నేను ప్రతిజ్ఞాబద్ధుడనై యీ కార్యమునకొడిగట్టితిని. లేకున్న జమీందారిపై నాకు దృష్టిలేదు. నేనంత యాశాపరుడనుకాను. నా కున్నది. నాకు చాలును.

మోతీ:—ఆ ప్రతిజ్ఞను నేను వినవచ్చునా?

మహా:—నిస్సంశయముగ వినవచ్చును.

నేనొకమారు పుట్టినింటికిబోయిన నాభార్యను తీసికొని పడవపై ప్రయాణముచేయుచు వచ్చుచుంటిని. ఆనాటి తెల్లవారుజామున నేనును నాభటులును పడవ పైభాగమున గూర్చుండి మాట్లాడుకొనుచుంటిమి. సుమారు నాలుగుగంటల తెల్లవారుజామున గట్టుపైనుండి యెవ్వరో నీటిలోబడుట జూచి వెంటనే నాభటులకు తెలుపగా వారు యీతవచ్చిన వారగుటచే నల్వురు ప్రవాహములో దుమికి యాశరీరమును పట్టుకొని పడవపైకి చేర్చిరి. విమర్శించిచూడ నాపడిన వ్యక్తి నవయవ్వనములోనున్న సుందరియని గ్రహించితిమి ఆమెను తాత్కాలికముగ నుపచారములుచేసి మాయింటికిం గొనిపోయి డాక్టరుచే చికిత్స చేయించితిని. వారమునదినముల కాలమునామె మంచిస్థితికివచ్చినది. ఆమెను నీటిలోబడుటకు గారణము నడిగితిమి మొదట చెప్పుటకు చాల సంశయించినది. బలవంతపెట్టియడుగగా తనకష్టసమాచారమును మా దంపతులకిద్దరకుమాత్రమె వెల్లడించి తనువు చాలించుకొనుటకన్న వేరుమార్గము లేక యట్లొనర్చితినని చెప్పినది. ఆమె వృత్తాంతమునువినిన పాషాణమైనను కరుగకమానదన్న మా యిద్దరిసంగతి చెప్పనేలయునా? నాభార్య యామె దుఃఖ వృత్తాంతమునకు కన్నీరుగార్చుచు నోదార్చి తనదగ్గిర నుంచుకొని కాపాడుచుండెను. నేనామె కష్టములను నివారణజేసి కాపాడి జీవితమును సుఖమయముగజేతునని ప్రతిజ్ఞజేసితిని. నాకీ వైపునగల జమీందారీ నంతయు నామె కిచ్చితిని. మేమిద్దర మామెను దత్తపుత్రికగా స్వీకరించితిమి. నా భార్య

తన స్త్రీ ధనమునువలన యీ విక్రమనగరం ఎస్టేటుకొని యామెకు స్వాధీన మొనర్చినది ఆమె పేరే కమలా దేవి.

మోతీ :—కమలా దేవి !

ఒక్కనిముషము ఆమెయే యీమెయాయని తనలో యాలోచించుకొనెను. మరల ప్రశ్నించెను. మహారాజా ! కమలా దేవి యే కులస్థురాలు.

మహా :—వైశ్యకులము.

మోతీ :—శిరమున కేశములున్నవా ?

మహా :—(చిరునవ్వుతో) అదేమి ప్రశ్న. అంతదీర్ఘమైన తలకట్టును నేను చూచియుండ లేదు.

మోతీ :—ఆమె కెవ్వరైనా బంధువులున్నారా ?

మహా:— ఈబూమండలములో నామెకెట్టిబంధువులును లేరు. ఆమెకొరకే యీ ధనసమునుకొంటిమి. ఇంక మిమ్ము పిలిపించిన వృత్తాంతమును వినుండు.

మోతీ :—సిద్ధముగనున్నాను.

మహా :—మీ రుద్యోగము చేయగలరా ?

మోతీ :—ఈ వార్ధక్యములో నెచ్చటికిబోగలను ? ఏ యుద్యోగము చేయుగలను ? నా కట్టి యోపలేను.

మహా :—మీ రెచ్చటికిని పోనక్కర లేదు. ఈ ఎస్టేటు కుదివానుగానుండి వ్యవహారములు చక్కపెట్టుడు కమలా దేవికూడ యంగీకరింపగలదు

మోతీ :—ఆ కార్యము నా కుమారుడు చేయగలడు. నేనుమాత్రి మెచ్చటను నుద్యోగము చేయజాలను.

మహా :—ఇది ఎక్సేటువ్యవహారము అతను వ్యవహార జ్ఞానము లేని యువకుడు. డబ్బుతోంని అందువలన మీరు జామీనుండిన మా కెట్టి యూటంకమును లేదు

మోతీలా లంగీకరించి కుమారుని పిలిపించి యొక పార్థనాపత్రమును వ్రాయించి తన జామీనుపత్రమునుగూడ పూర్తిజేసి రెండును మహారాజున కందించెను. మహారాజు దానిపై కమలా దేవికి ప్రతినిధిగ సంతకముచేసి అనుమతిని లిఖించి మొహరు వేసి మనోహరునకిచ్చి రేపటినుండియే మీరు పనిలో ప్రవేశింపవచ్చునని చెప్పెను.

మోతీ :—నా కనుజ్ఞయా!

మహా :—మీరు వెళ్ళవచ్చును రాబోవు శుద్ధత్రయోదశినాడు రాణీ కమలా దేవి బయలుదేరి యిటకు రాగలదు. మహాలంతయు నలంకరించి నగరమంతయు నుత్సవము నేర్పాటుచేసి మంగళ వాద్యములతోసహా సమస్తసన్నాహములతో నెదుర్కోలు గావింపవలయును. మనోహరబాబూ! మీరీ కార్యమును శ్రద్ధతో నెరవేర్పవలయును.

మనో :—చిత్తము.

తండ్రికొమరు లిద్దరు వెడలిపోయిరి. మహారాజు భోజనమునకు పోయెను.

మోతీలాలునకు మనోహరునకు రాణి కమలా దేవి యెవ్వరా? ఆకమల యీకమలయేనా! కాదాయన్నసందేహముమాత్రము మనస్సును పీడించుచునే యుండెను.

పాఠకులకుమాత్రము సందేహము విడిపోయియుండును. కమల భిక్షుకురాలినుండి తప్పించుకొని తెల్లవారుజా

మున నదిలో దుముకు సమయమునకే సతీశచంద్రుని పడవ యాప్రాంతమున బోవుచుండుటయు కమలపడుట పడవవాండ్రుచూచుటయు జరిగినది. తదుపరి యామె యెట్లురక్షింపబడినదియు పైన ప్రదర్శింపబడియున్నది.

చూచితిరా ! ఎంతవిచిత్రసంఘటనము ! క్షణములో జమీందారు మోతీలాలు నిరుపేదయయ్యెను. భిక్షుకియగు కమల రాణియయ్యెను.

౧౪

శుద్ధ త్రయోదశినాడు విక్రమనగరమంతయు నలంకరింపబడియుండెను వీధులన్నియు శుభ్రముచేయబడి సుభాషితములచే నిండియుండిన పతాకములచే నలంకరింపబడెను. శాంతినికేతనమంతయు సున్నము కొట్టబడి వింతవింతరంగులతో శోభిల్లుచుండెను. అరటిస్తంభములు మామిడియాకుల తోరణములతోగూడిన విశాలమగు పందిరి వేయబడియుండెను. పాఠశాలలో బాలురు రాణీకమలాదేవికి జయమను అర్థముగలగీతములను పాడుచు చేతిలో జండాలను ధరించియుండిరి. వారికి మధురపదార్థములు మిఠాయిలుపంచిపెట్టు ఏర్పాటు చేయబడెను.

స్టేషనుకు రైలువచ్చువేళయగుటచే దివాను మనోహరుడు దాసదాసీజనముతో ప్రధానోద్యోగులతో మంగళవాద్య బ్యాండువాద్య సహితముగ తన నూతనప్రభ్వి నెదు

ర్కానబోయెను. ఇంతేగాక పెక్కుమంది జనము తమ క్రొత్త జమీందారిణిజూడ కుతూహలులై రైలుస్టేషనులో నిండి యుండిరి.

సకాలమునకు రైలుబండివచ్చి ప్లాటుఫారముపైయాగెను. దాసీజనముతో గలుసబడియున్న మనోహరుడు రెండవతరగతి బండివైపునకుబోయెను. దివాణపు దాసీజనము కమలాదేవిని క్రిందకు దింపిరి. శిరము మొదలు పాదములవరకు ముసుగుతో కప్పబడియుండుటచే ఆమె ముఖముమాత్ర మితరుల కెవరికిని కానవచ్చుటలేదు. వాద్యములు మ్రోగుచుండెను. పరివారమంతయు రెండుపంక్తులుతీరి దారియొకవైపున నడచుచుండ ముందు మనోహరుడు గుర్రమునెక్కి నడచుచుండగా కమలాదేవియు నామెతో వెంటవచ్చిన సుశీలయను ప్రధానపరిచారికయు సవారీలో వెనుక వచ్చుచుండిరి. సవారి కిరుప్రక్కల తెరలు కప్పబడియుండెను. వేయేల నగరమంతయు హర్షధ్వనులతో నిండియుండెను.

మధ్యాహ్నకాలమునకు మహోత్సవమంతయు శాంతినికేతనము ముందునకువచ్చెను. పెక్కుమంది దాసీజనమువచ్చి కమలాదేవిని సవారీలోనుండి దింపి సుశీలాదేవితోగూడ రాజమందిరాంతర్భాగమునకు గొనిపోయిరి. శాంతినికేతనముపై సుందరములగు జెండాలు ఎగురుచుండెను.

దాసీలు రాణిగారిని మెత్తనిశయ్యపై గూర్చుండబెట్టి విసినికఱ్ఱలతో విసరుచుండిరి. ఒక యరగంట కాలమునకు కమలాదేవి వారి నందరిని యావలకుబంపి సుశీల తనతోవ

చ్చిన మరి యిర్వురుదాసీలనుమాత్రము సమీపమున నుంచుకొనెను.

కమల తన కాకస్మికముగ సంభవించిన దశాపరివర్తనముఁ దలంచి పెక్కురీతుల తలపోయనారంభించెను. విధినిర్మాణము తెలియుట సంభవముకదా! ఒకానొక దినమున నే నిచ్చటను దుర్భరపరాభవాగ్నికి బాల్పడి ఖండితకేశపాశనై వెడలగొట్టబడి యేడ్చుచు బోవుచుండ నన్నుజూచి జాలిపడి యాదరించిన వారొకరును లేరు. ప్రశ్నించినవారు లేరు. నేఁడు నా దర్శనమునకై నా యనుగ్రహమునకై పెక్కుమంది నిరీక్షించుచున్నారు, నా యాగమనమున కెంతమహోత్సవము జరుపబడినది? ఆహా! ఎంత చిత్రము. ఇదంతయు లక్ష్మీదేవి ప్రభావము. ప్రపంచకమున నిజమైనదరిద్రున కెచ్చటను స్థానము లేదు. వాని యాకలిదప్పులనుగురించి ఆరోగ్యమును గూర్చి ప్రశ్నించువారు లేరు. తుదకు మానవుని మానవుడే హతమార్చుచుండెను. ఆ మహామాత నా యభిమానజనని నాకేల యీ యైశ్వర్యమును గల్పింపవలయును? భిక్షుకురాలనగు నన్ను రాణినిగా నేలయొనర్పవలయును? ఏమిలాభము ఎవరికొఱకుగా నేనీ భారమును దాల్చుట కంగీకరించితినో యా మనోహర దివ్యాశ్రమసుఖము లభించినప్పుడు కదా! నాకీ పదవి యానందకరము. అని తలపోయుచు నిద్రించెను.

పదిపంద్రెండుదినములు జరిగెను. అంతవరకు వివాహములో నుత్సవములు జరుగుచుండెను.

ఒకనాటిసాయంకాలము సౌధోపరిభాగమున కమల సుశీలతో విశ్రాంతిగ గూర్చుండియుండెను. మందమలయ సమీరణ స్పర్శచేత వారియుభయహృదయములయందు నొకవిధమైన యనిర్వాచ్యమగు సంతోషము కలిగెను ఆకస్మికముగ నామెహృదయమునకొక సంకల్పముకలిగి లేచిచూచెను. కమలకు పూర్వవృత్తాంతమంతయు జ్ఞప్తికివచ్చుటచే దనజన్మభూమియగు గోవిందపురగ్రామమువైపునకు చూడ్కులను బరపెను. సుమారు క్రోసెడుదూరములోనున్న యాగ్రామపు సరిహద్దులలోనున్న తాళవృక్షములు తమాలవృక్షములు కానిపించెను ప్రాణములన్నియు దనపైనిల్పి దుఃఖించుచు ప్రాణములనువిడిచిన తల్లియొక్కస్వరూపమామెకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. తత్కారణమున జల్లారిపోయిన యామెదుఃఖాగ్ని మరల గవుల్కొనెను. అవిరామముగ కన్నీరు ప్రవహించుచుండుటచే దూరముగనున్న సుశీల సమీపించి భుజముపై చేయివైచి కన్నీరు తుడుచుచు నిట్లనియెను.

సుశీ:—దేవీ! ఇంకను దుఃఖపడుచుంటిరే! మీ మనోవ్యాకులమింకను మరపునకు రాలేదా!

కమ:—నామనోవ్యాకులము జన్మమధ్యమున మరపునకురాదు.

సుశీ :—చిరకాలమునుండి తమ జీవితరహస్యమును విననలయునని కోరికగలదు. వినదగినదైనచో తెలుప ప్రార్థించుచున్నాను.

కమ :—సుశీలా! నీకన్న యాంతరంగికురాలెవ్వరు? నాయభిమానజనని నన్ను నీయధీనము జేసి యిచ్చటికి బంపెను అట్టినీదగ్గిర దాచదగిన విషయమే లేదు.

సు :—అట్లయిన నిపుడే ప్రారంభింపవలయును.

కమ :—(సుశీలను దగ్గిరగా తీసికొని) సుశీలా! నీవు నాదాసివికావు ప్రాణస్నేహితురాలవు నాజీవితరహస్యమును నాయభిమాన జననీజనకులగు మహారాజదంపతులకుగాక నితరులకు తెలియదు. ఇప్పుడు నీకు దెలియజేయుచుంటిని ఆప్తురాలవగు నీతో వచించినచో నాభారము కొంత తగ్గునని నాయాశయము రేపుసాయంకాల మీవేళకే మనమిచ్చట కలసికొందము. అప్పుడు నావృత్తాంతమంతయు నాలకింతువుగాక.

* * * *

సుశీల గౌరవకుటుంబమున జనించిన వైశ్యయువతి. అత్తవారింటికేగిన రెండుమూడుసంవత్సరములకే వితంతువాయెను. పతిమరణించిన యనంతర మత్తవారింట నామెకు స్థానముదొరకకపోవుటచే వేరాధారములేని యనాయగతిక మహారాజ సతీశచంద్రప్రాముని యంతఃపురమున దాసియై ప్రవేశించి తన మంచితనముచే సత్శీలమువలన మహారాణికాంతరంగికురాలయ్యెను. కమలవచ్చినప్పటినుండియు నిర్వురకును స్నేహ మధికమయ్యెను. కమల తాను వచ్చునప్పుడు

సుశీలను వదులజాలక మహారాణి యనుమతిబొంది శాశ్వత ముగ దనతో నుంచుకొనుటకై వెంటగొనివచ్చెను.

మరునాటి సాయంకాల మారుగంటలకు కమల సుశీల యిర్వురును మేడ పైభాగమున జేరిరి ఒకదాసివచ్చి పడకకుర్చీ లనటనుంచి పోయెను. వానిలో గూర్చుండి చల్లగాలి విసరు చుండుటచే హృదయమునకు శాంతిజనింప కమల యిట్లు వచిం ప నారంభించెను.

కమ :—సుశీలా ! ఇచ్చటికి సుమారు రెండుమైళ్ళ దూరముగానున్న యా చెట్లగుంపును చూచితివా ?

సుశీ :—చూచితిని.

కమ :— అదియొక గ్రామము. దానిపేరు గోవింద పురము. అదియే నా జన్మస్థానము. యీ శరీర మచ్చటనే పెరి గినది నే ననుభవించిన స్వల్పసుఖమునకును కష్టపరంపరలకు నా గ్రామమేగాక గ్రామవాస్తవ్యులుకూడ కారణభూతులు. అచ్చటనే నన్ను కన్నతల్లి నా దురవస్థను తన యనంతరము నాకు రాబోవుకష్టములను దలంచుకొని మహావస్థపడి ప్రాణము వదలినది.

సుశీ :—ఇప్పు డచట మీ బంధువు లెవరైననుండిరా?

కమ :—నాకీ లోకములో బంధువులను వారు లేరు నా జన్మస్థలమగు గృహముకూడ నా గ్రామమున నుండియుండదు

సుశీ :—తమ వివాహమైనదా ? అత్తవారిల్లెచ్చట ?

కమ :—నా వివాహమైనది. కాని లౌకికవివాహము కాదు. సూర్యచంద్రులు సమస్తదేవతలుసాక్షిగాజరిగిన గాం

ధర్మవి వాహము. ఈ సౌధమే నా యత్తవారిల్లు. నెలదినముల క్రిందవరకు జమీందారుగా బేర్కొనఁబడిన మోతీలాలు నా మామగారు. వారి కొమారుడును ప్రస్తుత మీ ఎస్టేటుదివానుగా మహారాజుగా నేర్పరచిన వ్యక్తియే నా భర్త

సుశీ :—ఎవరు? దివాన్ మనోహరబాబుగారా!

కమ :—అవును. ఆయనయే నా భర్త నా జీవితమునకు దైవము.

సుశీల కత్యంతాశ్చర్యమును ఆనందము కలిగెను. పట్టజాలని కుతూహలముతో చేతులు తట్టుచు ఇక నేమి? దొంగ దొడ్డిలోనే బంధింపబడెనుగదా! విచార మేలా నేటి రాత్రియే రాణిగారికి భర్తగారితో మధురసమావేశమును కలిగించెదను మీ భర్త మీ చేతిక్రింది యుద్యోగి. స్వగృహములోనిసంగతి ఇంకా ఆలోచనమేల?

కమ :— ఎందులకా గందరగోళము. ఆ కార్యము నీవు చెప్పినంత సులభమేయైనచో నీ వరకే పూర్తిచేసియుందును. దాని కాలము చాలదు. తదుపరివిషయమును గూడ నాలకింపుము.

కమల గోవిందపురగ్రామములో తన భర్తకును దనకును జరిగినవృత్తాంతమును తదనంతరము జరిగినవిషయము నెరింగించి యిట్లనియె.

సుశీలా! వింటివా? నా దౌర్భాగ్యవశమున కన్నబిడ్డయూ దక్కలేదు. పతియూ విసర్జించెను. మనకుగా యభిమానమును వదలుకొని వారి సన్నిధిని బయలుపడినను సహజభీరువులై లోకోపవాదమునకు భయపడిన నా భర్త వివాహ

ముకాకమునాపే యొక బిడ్డనుగని నన్ను తిరిగి యంగీకరిం చువా? ఆలోచించి చూడుము.

సుశీ :—దేవీ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు? అనేకు సమస్తదేవతలుసాక్షిగా నిన్ను చేపట్టలేదా! నీ యొక్క సంతానోత్పత్తికి నాను కారకుడుకాదా! ఇరక లౌకికవివాహము జరుగలేదందువు. అందులకు దగిన యత్నమును చేయుదము. నేనొక్క విషయమును తెల్పుచుంటిని. నా మాటలు వింటివా నీకు మేలగును.

కమ :—అదేమి?

సుశీ :—నేను కమలనై మనోహరబాబుతో మాట్లాడి యావద్వృత్తాంతము నతనినోటినుండియే పల్కించెదను. నా తమాషా చూడుము.

కమ :—జాగ్రత్తసుమా రహస్యమితరులకు తెలియరాదు.

సుశీ :—నీకాభయమక్కరలేదు లోపలికిరమ్ము.

ఇద్వరును లోనికేగిరి. క్షణకాలములో నొకరిదుస్తు లొకరు మార్చుకొనిరి. కమలను వేరొకగదిలోనికిబంపి తానొకగదిలో నొక మెత్తనిసోఫా వేయించుకొని కమలవేషముతో నలంకరించుకొని కూర్చుండెను. అంతరంగికురాలగు చపలయనుదాసిని పిలిచి తగురీతిని బోధించి దివాంజీగారిని పిలువుమని చెప్పెను. చపల గదియంతయు నలంకరించి దూరముగ నొకకుర్చినుంచి బల్లపై అత్తరుపన్నీరు మొదలగు సుగంధద్రవ్యములను ఫలములను అగరువత్తులనుంచి వెలిగించి దివాన్ మనోహరబాబును పిలువబోయెను.

సుమారు పావుగంటకాలమునకు మనోహరుడువచ్చి గదిలో కాలిడుటకు సంశయించి విసుగుచున్న చపలతో రాణీసాహెబావా రెచ్చట? అని యడిగెను.

చపల:—దూరముగనున్న కుర్చీలో మనోహరుని గూర్చుండనియమించి సుశీలవైపునకు కనుసైగ జేసెను.

మనో:—(కూర్చుండి) అమ్మా! నమస్కారము.

సుశీ:—(లేచి ముందునకుజరిగి) మీరు నమస్కరింపనక్కరలేదు ఆశీర్వదించిన జాలును. వయస్సున పెద్దలు కదా!

మనోహరుడేమియు మాటాడక కూర్చుండెను. సుశీల పుస్తకమును జదువుచున్నట్లు నటించుచుండెను. మనోహరుడు మధ్యమధ్య తెప్పవాల్చక కమలవేషమును ధరించిన సుశీలను చూచుచుండెను.

ఈజమీందారీకి యజమానురాలగు కమలను మహారాజ సతీశచంద్రుడు నదిలోగొట్టుకొనిపోవుచుండ తీసి కాపాడి తన యభిమానపుత్రికగా భావించి యీజమీందారీని కొనియిచ్చినట్లు మనోహరుడు తండ్రివలనవిని యామె తప్పక తన ప్రియురాలైయుండుననియు సమయముజూచుకొని తన యభిప్రాయ మామెకెఱింగింపవలయునని నిశ్చయించెను. ఇప్పుడు రాణీయైన కమలయొక్క రూపము వేరుగానుండుటచే మనోహరుడు నిరాశజెంది యొకభిక్షుకురాలికి రాజ్యాధికార మెట్లులభించును? ఇదంతయు భ్రమయనియెంచి తనయనుమానమును పూర్తిగ రహితము చేసికొనెను.

పరిక్కనున్న చపల మందస్మితాననయై దేవీ! దివాన్ బహద్దూరువారు కూర్చున్నారు. మాట్లాడరేమి?

సుశీ:—ఎవరితో మాట్లాడవలయును? మహారాజు గారికి బుద్ధి భ్రమించుటచే నిట్టివ్యవహారజ్ఞానము లేని యువకుని దివానుగా నియమించిరి. ఈయన తానువచ్చినపని తెలిసికొనక మాటిమాటికి నన్నుజూచుకొనుటకు కారణము తెలియకున్నది.

సుశీల పైటంచగు ముఖమున కడ్డముగానుంచుకొని లోలోన నవ్వుకొనుచుండెను.

మనోహరుడు సిగ్గుపడెను. తానొనర్చినపనికి మిగుల నొచ్చుకొనెను. యజమానురాలికి గోపమువచ్చెనని మిక్కిలి భయపడెను. వెంటనే లేచి చేతులుజోడించుకొని వినయముతో నిట్లనియె. దేవీ! క్షమింపుడు. తాము మాకు మాతల్లి సమానులు. పరస్త్రీలను దురభిప్రాయముతో జూచు దుర్మార్గుడను కాను.

సుశీ:—మీ రెంత పరస్త్రీపరాఙ్ముఖులో మే మెఱుంగుదుము గోవిందపురగ్రామములో నిరుపేద గ్రామీణ కన్యను మోసగించి యామె యభిమానము నపహరించిన మహానుభావులసంగతి మాకు తెలియదనుకొంటిరా?

మనోహరుడు లజ్జితుడయ్యెను. మెల్లగనిట్లనెను.

మనో:—గోవిందపురవాసినియగు కమల పరస్త్రీ కాదు. నాభార్య

సుశీ:—మీ రామెను వివాహమాడితిరా?

మనో :—లౌకికవివాహము కాకున్ననేమి ? సూర్య చంద్రులుసాక్షిగ నేనామెను గాంధర్వవిధిని బరిణయమాడి యుంటిని

సుశీ :—అట్లయినచో నామె నేల పరిత్యజించితిరి ?

మనో :—లోకాపవాదములకు తండ్రికోపమునకు భయపడి పరదేశముల కేగితిని.

సుశీ :—లోకాపవాదములకుజంకి చేబట్టినభార్యను వదలువారుందురా ?

మనో :—శ్రీరామచంద్రుడంతవాడు వదలెను.

సుశీ :—మీపురాణములను వదలిపెట్టి కారణమును వివరముగా వచింపవలెను

మనో :—మాయిరువురకును జరిగిన వివాహమును లోకులంగీకరింపరు. తండ్రిగా రామె నింటికింగొనిరానీయరు. నేనామె నెచ్చట నిలుపవలను ? అందువలన పరదేశములలో నొకయాధారమును జూచుకొని యామెనుగొనిపోనెంచి వెడలిపోయితిని.

సుశీ :—మీరు లేనప్పుడామె యెట్టివిపత్తులకుజిక్కెనో యామెగతి యేమయ్యెనో విమర్శించితిరా ! వెదకించితిరా ?

మనో :—తల్లిచనిపోయిన యనంతరమామె యెట కేగినదో జాడ తెలియలేదు.

సుశీ :—ఆమెకు మీ తండ్రిగారు కలిగించిన పరాభవమెట్టిదో మీకు దెలియునా ? దాని కెవరు కారకులు ? అందులకు లేశమాత్రమైన మీకు చింతకలిగెనా ?

మనోహరు నేత్రము లశ్రుపూరితములయ్యెను.

మనో:—(కన్నులు తుడుచుకొని) అందులకై నేను పడినసంతాపమెట్టిదో నా హృదయమున కెరుక.

సుశీ:—పోనిండు. ఆ యభాగిని యాత్మహత్యకు వెరచియు నాకటిచిచ్చునకు తాళలేకయు దన సతీత్వమును గోల్పోయియుండిన—

మనో:—తమరు పొరబడుచున్నారు. ఆమెయొక్క పరిశుద్ధస్వభావమును నే నెరుంగుదును. ఆత్మహత్య యొనర్చుకొనునుగాని కమల తన శీలమును పాడుచేసికొనదు. ఇది నా దృఢవిశ్వాసము. నే నామెను వెదకించితిని. కాని యామెజాడ తెలియలేదు.

సుశీ:—మే మిప్పుడు వెదకించుటకు ప్రయత్నమొనర్చెదము. మీ రామె నంగీకరింతురా?

మనో:—నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు.

సుశీ:—సమాజముగాని—మీ తండ్రిగారుగాని—యంగీకరించని యెడల—

మనో:—నే నట్టి యాటంకముల నిక మీద లెక్కసేయువాడను కాను. నేను నా భార్యతో ప్రత్యేకముగా నుండగలను.

సుశీ:—ఈశ్వరసాక్షిగ వచించుచున్నారా! మగవారి మాటలు నీటిమూటలు.

మనో:—దైవసాక్షిగ దెల్పుచుంటిని. కమలను పరిగ్రహించుటకు నా కెట్టి యాటంకములును లేవు.

సుశీ:—ఆమెను వెదకించు ప్రయత్నము చేసెదము. తదుపరి మేము కొన్నిధర్మకార్యములకై సంకల్పించితిమి. ఆ కార్యభారమును మీరు మీద బెట్టుకొని నిర్వహింపవలయును.

మనో :—తమయాజ్ఞ నిరోధార్యము

చపల వెలుపలికిబోయివచ్చి భోజనమునకు రమ్మని యాహ్వానించెను. సుశీల లేచి వెడలుచు మనోహరునిజూచి మీరిక్కడనే కూర్చుండుడు. నేను భుజించివచ్చెదను అని చెప్పి లోనికేగెను. మనోహరుడు రాణియాగ్రహమునకు గురికాకుండ తప్పించుకొనగలిగితినని శాంతించెను.

కమల సుశీలకై వేచియుండెను. సుశీల కమలనుసమీపించి చిరునవ్వునవ్వుచు దేవీ! సర్వము సిద్ధమైనది. పోయి అనుభవించుటయే తరువాయి. అని పల్కెను.

కమ :—ఏమిసిద్ధపరచితివి ?

సుశీ :—అవధరింపుడు

సుశీల మనోహరుడుచెప్పిన ప్రీతివిషయమును కమల కెఱుకపరచెను.

కమ :—(చిరునవ్వుతో) నేను ప్రక్కగదిలోనుండి మీనాటకమంతయు గమనించుచునేయుంటిని.

సుశీ :—మామాటలు నీవేలవింటివి ? నీసుఖము లో నేనేమైనభాగము పంచుకొందునను భయమా!

కమ :—ఛీ! దుష్టురాలా! చావుము.

సుశీ :—చచ్చుటకు నాకర్మమేమికాలినది. నేను కమలను మనోహరుడు నాయధీనుడు. ఇర్వురము కొంతకాలము సంసారముచేసినతరువాత—

కమ :—దుర్మార్గురాలా! ఇంకను నీసంభాషణము మానవా ?

సుశీ :—సరే. లేచి నిల్చొబడ్డముక జడకుకమ్మా. రాణి గారి నలంకరింపవలయును.

కమ :— నా కక్కర లేదు.

సుశీల కమల చెవులో రహస్యముగ గొన్నివిషయము లను దెలిపెను.

సుశీ :—అంగీకార మేనా ?

కమ :—ఇంతకాలము పడినకష్టము దేనికి ?

సుశీ :—అలంకరింపుమనదవా ?

కమ :—అక్కర లేదు

సుశీ :—ఉన్నదానియెనే నీవు లోకులకు నేత్రోత్సవించు చుంటివి వేరే అలంకారమెందులకు లే !

కమ :—అదేమి ?

సుశీ :—జగన్మోహనమైన నీ రూపము లేదా ఇంకేమి కావలయును ?

సుశీల బలవంతముగ కమలకు తలదువ్వి జడవైచి విలువగల చీరగట్టి విరులుముడిచి మనోహరుడున్నగదివరకు బంపి వెనుకకువచ్చెను. కమల ద్వారముకడ నిలువబడి సందిగ్ధ హృదయముతో లోనికిబోజాలక స్వామితో నెట్లు వర్తింపగలనా తునాయని యనుమానించుచు తుదకు పతిని జూడవలయు నన్న యాతురత పట్టజాలక తటాలున లోనికేగి మంచముపై కూర్చుండెను. చపల లేచి నిలువబడెను. కమల దాసింజూచి తమలపాకులు తెచ్చి బల్లపై నుంచి విసరుమని చెప్పెను. దాసి వెంటనే వెండిపళ్ళెరములో తమలపాకులు వక్కపొడి మొద

లగు సుగంధద్రవ్యములు ఫలములు నుంచుకొనివచ్చి బల్లపై నుంచి కమలకు విసరుచుండెను.

మనోహరుడు వంచినతల యెత్తలేదు. యజమానురాలి కంఠధ్వనిలో భేదముగా కనిపెట్టి తలయెత్తి చూడదలంచియు నిదివరలో నొకమారు చూచుటవలన కలిగినప్రమాదమును తెలిసికొనియుండెను కావున తలను వంచియే యుండెను.

కమల సుశీల బోధించినవిధముగ మాట్లాడవలయునని నిశ్చయించి కంఠమెత్తబోవ యెలుంగురాలేదు. రెండుమూడు మాఱులు కంఠమును సరిజేసికొని ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రారంభించెను

కమ:—నేను చేయబూనిన దానధర్మవ్రతాచరణమునకు తమ సాయమావశ్యకము.

మనో:—(వంచినతల యెత్తకయే) తమ ఆజ్ఞాప్రకారమొనర్చుటకు సిద్ధముగనుంటిని.

మనోహరునకీమారు కంఠస్వరభేదము బాగుగ తెలియవచ్చెను. సుశీల లోపలనుండి కలకలనవ్వుచు దేవీ! మీరంత ప్రార్థింపనక్కరలేదు. ఆయన మీసేవకుడే. మీ యాజ్ఞ నొనర్చుటకు సిద్ధముగనే యున్నాడు. అని పలికెను. మనోహరుడీకంఠస్వరమును గుర్తించెను. ఇంతకుముందు మాట్లాడి పోయిన యజమానురాలి గొంతువలెనున్నదే. మరి యీయామె యెవరు? రాణీకమలాదేవి ఈమెయా? ఆమెయా?

మనస్సు పరిపరివిధముల బోవుచుండుటచే నేదియు నిశ్చయించుకొనజాలక మనోహరుడు సందిగ్ధావస్థకుంజిక్కియుండెను. భర్తయొక్క కలవరమును తలపోసెను కమలగ్రహించి

శీఘ్రముగ దనను దెలుపుకొనకున్న వేరుమార్గము లేదు. అని నిశ్చయించుకొని సుశీలనుద్దేశించి యిట్లనెను.

ఎంతమాట! వారు నా సేవకులు కారు నేనే వారిపాద సేవకురాలనగు కమలను.

మనోహరుడీమాట తన మనస్సును నిలుపుకొనజాలక తలయెత్తి కమలను జూచెను. తన నేత్రములనే నమ్మజాలక పోయెను నిదానించిచూచి తనప్రియురాలగు కమలయేయని నిశ్చయించుకొనెను. వింటసంధించి విడిచినశరమువలె తటాలునబోయి హా కమలా! యనుచు నాలింగనమొనర్చుకొనెను. కమలయు ప్రత్యాలింగనమొనర్చుకొనెను. కొంతకాలము కన్నీరు కార్చుటయేగాని యెవరును మాట్లాడజాలక పోయిరి. ఒకపావుగంటకాలమునకు మనోహరుడు కమలనొడిలోనికిదీసికొని కమలా! నీయువస్థలకును నీపరాభవమునకును నీయకాలమరణోద్యమమునకు గారకుడగు నీకఠినుని క్షమింపుము. నేను నిలుకడజూచుకొని నిన్ను గొనిపోదలంచితినే గాని నిన్నువిడిచిపోవ తలంపు నాకెన్నడును లేదు. ఇంతలో విధి మనకు వ్యతిరేకుడయ్యెను.

కమ:—ప్రాణాధికా! మీరేమియు నిందించుకొననలదు. అదంతయు నాదుర్దినమాహాత్మ్యముకాని వేరుకాదు.

మనో:—హృదయేశ్వరీ! నీకు కష్టములేనిచో నీవిషాదవృత్తాంతమును వినగోరుచున్నాను.

కమల తనతల్లిపోయినదిమొదలు నేటివరకు జరిగిన యావద్వృత్తాంతము నెఱింగించెను ప్రియురాలికి సంభవించిన కష్టములనువిని మనోహరుడు కన్నీరుగార్చుచు రోదన

మొనర్చెను. కమల నాథుని వక్షముపై శిరము నుంచి కన్నీరు తుడుచుచుండగా సుశీలవచ్చి చిరునవ్వు నవ్వుచు రాజకీయోద్యోగులకింత సాహసమా! అని అదలించెను.

మనోహరుడు మందస్మితవదనుడై ఇదంతయు మీరొసంగిన సాహసమేయని బదులుపల్కెను.

సుశీల భోజనపదార్థముల దెచ్చి నిర్వారము ఒదుండెను. చిరవియోగ మనుభవించిన యాదంపతు లానందముతో భుజించిరి.

సుశీల పాత్రిలనుగొని వెడలిపోవుచు కమలామనోహరులున్న గదితలుపును వెలుపల గొళ్లెము వైచెను.

ఆయానందరాత్రిలో కమలకు జమీందారీ లభించిన విధమును మనోహరుడు తెలిసికొని దైవానుగ్రహమున కెంతయు సంతసించెను. నాటిరాత్రి వారికెంతయానందము ?

౧౮

దుర్భరవియోగాగ్నిలో బడిదహింపబడుచున్న ప్రేమిప్రేమకు లిద్దరును నాటిరాత్రి యెట్టి స్వర్గీయానందము ననుభవించిరో వారికే తెలియవలెను.

తెల్లవారగనే సుశీల తలుపు తెరచెను. అంతకుముందే మెలుకువగానున్న కమల సిగ్గుతో బైటకేగెను కొంతసేపటికి ముగ్గురు కాలకృత్యము లు తీర్చుకొని సమావేశమై ఓ ప్రణాళికను తయారుచేసిరి. యా విధముగ కార్యక్రమముచేయుటకు నిర్ణయించిరి. మనోహరుడు యింటికి వెడలుచు సుశీల చాతుర్యమును పొగడి వెళ్లెను.

మోతీలాలు ఒకనాడు మాటలసందర్భమున కుమారు నితో రాణీ కమలా దేవి ఎవరు? ఆమె నెన్నడయిన చూచితివా? అని అడిగెను మనోహరుడా మాటకు యీమాటావిషయము తప్పకుండా తెలిసికొందునని చెప్పెను

సుకుమారు నెలదినములతర్వాత సతీశచంద్రునివద్దనుండి మోతీకొకజాబు వచ్చెను. అందిట్లుండెను :-

మహాశయా ! నాయభిమానపుత్రిక యగు కమలా దేవి అవివాహితయు సాంప్రదాయకుటుంబమునకు చెందినట్లు నాకు తెలిసినదిగాన అట్టి సత్స్రీలనతిని మీకోడలుగా పరిగ్రహించుట కంగీకరింతురని కోరుచున్నాను. ఇట్లు,

మహారాజ సతీశచంద్రప్రసాద్

మోతీలాలు చదువుకొని మొదట సంశయించెనుగాని కమలయొక్క ఐశ్వర్యమును జమీందారీని తలంచుకొని ముగ్ధుడయ్యెను. జాబును కుమారునిచేతికందించి యభిప్రాయము నడిగెను.

అందులకతడు మీయభిప్రాయమే నా నిశ్చయమని చెప్పెను.

మోతీలాలు వెంటనే తనయంగీకృతిని జాబువ్రాసి మహారాజునకు తెలియపరచెను గోవిందపురగ్రామవాస్తవ్యులు విక్రమనగరవాస్తవ్యులు వెనుకటి యనాదినియగు కమలను మరచిపోయిరి. ఆమె యాత్మహత్యజేసికొనెనని తలంచిరి. క్రొత్తరాణియగు కమల నెవ్వరును జూచియుండలేదు. మరి

యు రాజ్యములో నామె తలపెట్టిన ధర్మకార్య ప్రణాళికను గురించి మిక్కిలి ప్రశంసింపసాగిరి ఇంతలో మనోహరబాబునకును రాణీ కమలాదేవికిని వివాహము జరుగనున్న సంగతి యూరంతయు వ్యాపించెను. జనులందరాశ్చర్యమగ్నులై మనోహరుని యదృష్టదశను వేనోళ్ళ బొగడుచుండిరి.

ఒక శుభలగ్నమున మహావైభవముగ కమలా మనోహరులకు వివాహము జరిగెను కమలాదేవి రాణియగుటచే పాదాదిశిరఃపర్యంతము మేలిముసుంగుతో కప్పబడి పెండ్లిపీటపై కూర్చుండుటవలన పెండ్లికుమార్తెస్వరూపము నెవ్వరును జూడలేకపోయిరి. చివరకు మనోహరునితల్లికిగూడ తెలియదు. మహారాజదంపతులు స్వయముగ సపరివారులైవచ్చి పాణిగ్రహణమును జయప్రదముగ జరిగించిరి. దానధర్మములు జాతిమతవిభేదములు లేకుండా సమస్తమైనవారికి నొసంగబడెలు. ఒక అనాధశరణాలయము భిక్షుకధర్మసత్రము ధర్మవైద్యశాల ధర్మవిద్యామందిరము కమలాదేవిపేరున స్థాపింపబడెను ఆబాలగోపాల మామెధర్మబుద్ధిని కొనియాడదొడంగిరి.

వివాహానంతరము అందరు స్వస్థానముం జేరిరి. కమల తనయభిమాన జననీజనకులకు నమస్కరించి కన్నీరుగార్చెను. మహారాణి కమల నొడిలోనికిదీసికొని బిడ్డా! నేటికి నీకష్టములు గట్టెక్కినవి. ఈప్రభుత్వమును నైశ్వర్యమును నీకు లభించినందులకుగా నీవు దీనులను ఆపన్నులను గాపాడవలయును. లోకములో ధనికులకేగాని దరిద్రులకెట్టి యాధార

ము లేదు వారి మొరలను విను వారు లేరు. కావున నీవు దీన సంఘముపైకన్నెంచి కాపాడినయెడల దీనబాంధవుడగు పరాత్పరుని యనుగ్రహము నీ యందు స్థిరముగ నుండును. నేను యీరాజ్యమును నీకొసంగిన కారణమిదియే. అని ప్రబోధించి యా దంపతులు వెడలిపోయిరి.

ఒకమారు మనోహరునితల్లి కోడలిని జూడనెంచి దాసి వలన వార్తనంపెను. సుశీల యామెం గొనిపోయి కమలనెదుట నిల్పెను. కమల అత్తగారిపాదములంబడి క్షమింపుమని వేడుకొనెను. అత్తగారు తెల్లబోయి కొంతసేపటికి గుర్తించి నీవు కమలవాయని కౌగిలించుకొని యామె యభివృద్ధి కెంతయు నానందించెను. మొదటినుండియు కమల నామె ప్రేమించుచున్న సంగతిని పాఠకు లెఱింగినదే. ఒకానొకదినమున సమయముజూచుకొని మోతీలాలునకామె రహస్యము నెఱింగించెను. మోతీలాలు కమలసాహసమునకు కంటగించుకొనినను కోడలు రాజ్యాధీశ్వరియగుట నేమియుననక యూరకుండెను.

కమలకొక కుమార్తెకలిగెను. తూగుటూయలలో కూర్చుండి బిడ్డ నొడిలోనుంచుకొని ముద్దులాడుచుండ మనోహరుడువచ్చి భార్యసరస గూర్చుండెను. కట్టెదుట నలంకరింప బల్లపై యొకచిత్తరువు ప్రేములో బిగింపబడి గుడ్డకప్పబడియుండెను. మనోహరుడా వస్త్రమునుతప్పించిచూడ తన ప్రియురాలి చిత్రపటము. బికారిణి వేషముతో దిరుగుచున్న నాటి వేషము చిత్రింపబడియుండెను క్రింద మూడక్షరముల పేరు "భిక్షుకి" అని వ్రాయబడియుండెను.

మనోహరుడు భార్యా నాలింగనముచేసికొని ప్రియేసీ నీవేషేషముతోనున్నను నాకానందమునే కూర్చుచున్నావు కాని యీ నామధేయము మార్చుము నా మనస్సును బాధించుచున్నది. అని పెన్సిలుతో ఆపేరును కొట్టివేసెను.

కమల తన కష్టకాలములో గన్పెట్టిన గోవిందపుర గ్రామవాసియగు వృద్ధవితంతువును బిలిపించి తనయంతఃపురములో నుంచుకొని జీవితకాలమంతయు బోషించెను.

ఒకనాడు మనోహరుడు భార్యాసహితుడై తండ్రికి నమస్కరించి రాజకార్యములను జూడవలయుననియును రాజమహాలులో నివసింపవలయునని ప్రార్థించెను. కమలయు మామగారి ననేకవిధముల ప్రార్థించెను. కాని మోతీలాలు కోడలి కిట్లనియె

కుమారీ! నేను నీ కట్టి మహాపరాధమునొనర్చిన దోషిని. కనులుగానక చేసినపనికి భగవానునిచే శిక్షింపబడితిని. పోగొట్టుకొనిన నాఎస్టేటును దైవము నీకొసంగెను. నాకీరాజ్యములో నెట్టిహక్కును లేదు. ఎట్టియధికారము నికమీదపొంద దలచుకొనలేదు. నాకీకుటీరమే చాలును. నాజీవితకాలమంతయు నాస్వార్జితధనముతో నీకుటీరములోనే గడపుచు వెళ్లించెదను. మీదంపతులిద్దరును సుఖింపుడని చెప్పి వారిని సాగనంపెను.

కమల ధర్మబుద్ధినీడక నికుపేదలకు అనాథులకుతల్లియై రాజ్యమును పాలించుచుండెను. ప్రజలందరామె ధర్మములకు మెచ్చుకొనుచు సుఖించుచుండిరి.

సమాప్తము.

20/12/58

రాజేశ్వరీ న్యూ పబ్లికేషన్స్

ఫాదర్ యిండియా	వి. విశ్వనాథ్	1	4
మదర్ యిండియా	,,	1	0
గరీబ్	కె. రామకృష్ణశాస్త్రి	1	0
భిక్షుకి	,,	1	0
తాయిజీ	ఎ. సూర్యప్రకాశశర్మ బి. యి. డి.	1	0
ఎడ్డీ ఫోలో	కె. సూర్యప్రకాశరావు	1	0
మాధురి	ఆర్. నారాయణమూర్తి బి. ఏ.	1	0
డాన్సింగ్ గరల్	కె. లక్ష్మీనరసింహారావు	0	12
నాగమ్మ	కె. పాపయ్యలింగం	0	12
దాసు	?	1	0

కాళహస్తి తమ్మారావు అండు సన్సు,

ప్రింటర్సు, పబ్లిషర్సు, అండు బుక్సెల్లర్సు,

రాజమండ్రి.

RAJESWRI PUBLICATION 2 | RS 1 | RAJESWARI PRESS. RAJAHMUNDRY.